

tidsskrift.dk

Englands Køb af de danske Besiddelser i Ostindien og Afrika 1845 og 1850.

Historisk Tidsskrift, Bind 10. række, 3 (1934)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_10rk_0003-PDF/hto_10rk_0003_81502.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=81502>

pdf genereret den : 28/5-2008

Englands Køb af de danske Besiddelser i Ostindien og Afrika 1845 og 1850.

AF

GEORG NØRREGAARD

Indledning.

Et af de stolteste Kapitler i Europas nyere Historie handler om den hvide Races Udbredelse over vor Klode. Det danske Folk deler Racens Trang til Udfærd og Bedrift, og ganske naturligt har det efter Evne søgt at tilfredsstille denne Trang ved at udnytte og opdyrke fjerne Egne. Naar Nationen da forlængst har skilt sig af med samtlige sine tropiske Besiddelser, skønt deres Frembringelser saa nyttigt kunde supplere det kølige Hjemlands Produktion, er det værd at opsøge Forklaringen herpaa.

Efterfølgende Undersøgelser har til Formaal at belyse fra forskellige Sider, hvorfor Danmark opgav sine asiatiske og afrikanske Besiddelser, og hvorfor det blev England, som købte dem¹.

De danske Besiddelser i Indien bestod først og fremmest af Trankebar paa Koromandelkysten, der erhvervedes ved en Traktat med Fyrsten af Tanjore den 19. Nov. 1620; senere blev Territoriet omkring denne By udvidet, og Handelsstationer blev anlagt forskellige Steder ved det indiske Ocean; men henimod 1845

¹ Indsamlingen af Materialet til Undersøgelsen er muliggjort ved Modtagelsen af det Danneskiold-Samsøeske Rejselegat og det Regenburgske Legat samt ved Støtte fra den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse.

var foruden Trankebar med Omegn kun levnet to Pladser, der begge laa i Bengalen. Af disse var Frederiksnagore ved Hooghly-floden lidt Nord for Calcutta erhvervet 1755 ved Traktat med en lokal Fyrste (Mahomed Aliverda Khan, Nabob af Muxedabath). Den anden Handelsplads ved Balasore ude ved Oceanets Kyst var ganske lille; men paa dette Sted havde Danskerne slaaet sig ned første Gang allerede 1625.

Fælles for de indiske Besiddelser var deres ringe Udstrækning og store Befolkningstæthed. Trankebar By og Omegn dækkede ca. 50 km² (lidt mindre end Fanø), Frederiksnagore kun 6—7 km², Balasore ca. 0.6 ha. I Trankebar og Omegn var Indbyggerantallet 1835: 23.185, 1840: 23.435; i Frederiksnagore 1835: 12.537, 1840: 11.955; i Balasore 1840: ca. 250. Trankebar By med Forstæder havde vel 5000 Indbyggere, og i det tilhørende Distrikt, der er gennemstrømmet af Flodarme, voksede der en Del Korn, navnlig Ris. Frederiksnagore opfyldtes derimod næsten ganske af Byen Serampore, som havde ca. 11.000 Indb. og var et Lærdommens Sæde med Missionskollegium, Papirmølle og Trykkeri. Baade Trankebar og Serampore ernærede sig fortrinsvis ved Frembringelse af Tekstilvarer. Saaledes havde Trankebar i 1833 vistnok 370 Vævestole og dertil 30 Oliemøller, 4 Sæbefabrikker og 3 Garverier. I 1836 var der 186 Vævestole i Gang i Serampore¹. De danske Distrikter var følgelig ganske afhængige af Tilførsler fra de omliggende Egne. Den indfødte Befolkning var overordentlig fredelig, men ikke bjergsom.

De danske Besiddelser paa Guineakysten i Afrika var af en ganske anden Beskaffenhed. Hvornaar de blev grundlagt, vides ikke med Sikkerhed; men antagelig var det omkring 1650. De laa paa den østlige Del af Guldkysten, men udvidedes senere langs en Del af Slavekysten. Det ældste danske Hovedfort Frederiksborg blev solgt til Englænderne i 1680'erne; men et andet Fort var forud skaffet til Veje ved Accra, og efter en Række

¹ P. Hansens Saml. vedk. Guvernementet i Ostindien og det asiatiske Kompagni (herefter forkortet: P. H. Saml.), Pakken Trankebar-Serampore. Rigsark. Denne Pakke giver i det hele et Indblik i Besiddelsernes økonomiske Tilstand i det 19. Aarh.

eventyrlige Omskiftelser fik Danskerne her varigere Fodfæste. I Løbet af det 18. Aarhundrede blev andre Forter opført Øst derfor.

Henimod 1850 var der paa en Strækning af op imod 200 km langs Kysten kun danske Forter. Det østligste danske Punkt var da ved Quitta. Et engelsk Fort Prampram, der laa omtrent 50 km Øst for Christiansborg, var ikke besat, skønt Englænderne drev Handel der. Hvor langt Danskernes Magt gik ind i Landet, var — som det snart skal vises — et stort Spørgsmaal; men det Omraade, der var under dansk Indflydelse, har i alt Fald strakt sig over mindst 10.000 km². Det danske Guvernement anslog i 1838 Befolkningen til et Antal af ca. 40.000 (heri er Akimstammen ikke medregnet) og i 1841 til 53.000¹. Den engelske Guvernør W. Winniett regnede dog i 1847 Befolkningen langs selve Kysten til 20—30.000 Sjæle og mente, at Folketallet i hele det Distrikt, Danskerne paastod at have Indflydelse over, beløb sig til 75—100.000. Til Sammenligning havde de hollandske og engelske Forter, der laa spredt imellem hinanden paa Resten af Guldkysten, tilsammen Indflydelsen over en dobbelt saa lang Kyststrækning og over et næsten dobbelt saa stort Areal, der maaske endda var folkerigere end Landet ved de danske Forter. Winniett regner her med 275.000 Sjæle².

Det afgørende var imidlertid, at den Del af Kysten, hvor Danskerne havde Indflydelse, var en af de bedste paa Afrikas Vestkyst. Hvad der oprindeligt fristede Europæerne ved dette Land, var Guld, Elfenben og Slaver, og navnlig Guld kunde man stadig faa herfra. Som det sidste Aarhundrede har vist, beror Værdien af Kolonier imidlertid nok saa meget paa, hvad der kan dyrkes i dem, og i saa Henseende bød Landet omkring de gamle danske Forter paa store Muligheder. Rigtignok var dette af en meget uensartet Beskaffenhed, idet der langs med Kysten strakte sig en Bræmme af ufrugtbar, sandet Jord, hvor

¹ Guineisk Journal, Rigsark. (Herefter forkortet: G. J.) 624/1838 og 16/1841.

² Winniett til C. O. (the Colonial Office) ³¹/₁₂ 1847. C. O. 96/11, the Public Record Office, London.

der kun groede Buskvækster, medens der længere inde laa Sletter og lave Bjerger (Akvapim-Bjergene), hvor Vandingsforholdene var gode, og her var for 100 Aar siden et smukt skovbevokset Land. Alle Slags Planter trivedes vel, og Kvæg og Bøller fandtes i Mængde. Ligesaa var der Vildt og Fjerkræ i Overflodighed, og af denne Rigdom blev de europæiske Kystforter forsynet med alt, hvad der hørte til et veldækket Bord.

Eggen længere mod Øst præges af Floden Volta, der løber ud i Havet ca. 125 km Øst for Christiansborg. Yderst ude ligger lave Strækninger med Laguner; men længere oppe langs Floden er Landet lettere at dyrke og frugtbart.

Trods den naturlige Rigdom var Besiddelserne i Danskernes Tid dog lidet opdyrket. Siden Slutningen af det 18. Aarhundrede var der forsøgt med Anlæg af ganske enkelte Plantager. Kaffen herfra skal have været god; men Dyrkningen slog undertiden fejl. Bomuld groede baade vildt og dyrket; men Landets Hovedfrembringelse og egentlige Eksportprodukt var i Midten af det 19. Aarhundrede Palmeolie. Udførselen heraf skal være opstaaet siden 1810; 1838 eksporteredes godt 14.000 t, og Eksporten vedblev at tage stærkt til¹.

Imidlertid var Landet i andre Henseender mindre tiltalende. Klimaet omkring Christiansborg havde ganske vist Ry for at være bedre end ved de andre Nationers Forter. I det hele taget var det nok bedre end de fleste Steder paa Afrikas Vestkyst. Man skal endog være rejst dertil paa Rekreation. Ikke desto mindre var Varmen og Fugtigheden overordentlig farlig for de hvide, og Dysenteri og Feber ryddede voldsomt op iblandt dem.

Ligesaa foraarsagede de indfødte store Vanskeligheder for Europæerne. De hørte til de vildeste og uregerligste blandt alle Negre, hvad der ogsaa tilfulde fremgaar af Guldkystens hele

¹ [Madden:] Report of H. M.'s Commissioners of Inquiry on the State of the British Settlements on the Gold Coast at Sierra Leone and the Gambia, with some Observations on the Foreign Slave Trading Factories along the Western Coast of Africa in the Year 1842, p. 12. C. O. 267/171 (herefter forkortet: Madden). Ogsaa i: Parliam. Papers 1842, Reports from Committees, vol. XII, pp. 13—118.

Historie. Guvernør Winniett, der kendte dem godt, siger i 1847, at nogle af dem var flittige, andre ikke. Hver Landsby havde 3—4 Høvdinge (Kabuseer), der ofte raadede med stor Grusomhed. Krigstog, Slavehandel og Menneskeofringer foregik langt op i det 19. Aarhundrede, uden at de hvide formaaede at hindre det¹.

Selv om man tager disse Ulemper i Betragtning, maa de guineiske Besiddelser dog forekomme Nutiden langt mere værdifulde end de indiske. Saaledes stod det imidlertid ikke for Samtiden. Man var i Danmark lige tilbøjelig til at sælge begge Grupper og det lang Tid, før det virkelig lykkedes at komme af med dem.

I. Økonomiske Synspunkter i Danmark.

Danmarks Grunde til at sælge Besiddelserne var mangeartede. Vigtigst var dog Hensynet til økonomiske og finansielle Forhold. Besiddelserne var oprindelig erhvervet alene med det Formaal at skaffe Rigdom til Hjemlandet. Navnlig i Slutningen af det 18. Aarhundrede naaede man fuldt ud dette Maal; men dels Slavehandelens Ophør, dels Krigen 1807—14 spolerede fuldstændig Mulighederne for at udbytte disse fjerne Pladser. Krigen ødelagde ikke alene Landets Finansier og Valuta, dets Flaade, Handel og Skibsfart, men ogsaa Borgernes Driftighed og Regeringens Vovemod. Følgen var, at Besiddelserne blev til stor Udgift for Landet i Stedet for til Indtægt.

Selv om de ikke altid havde været til direkte Profit for Statskassen, saa havde det danske Samfund dog faaet et godt Ud-

¹ Beskrivelser af Naturforholdene i de danske Besiddelser findes flg. St.: Kaptajn Sir James Yeo (H. M. »Inconstant») til the Admiralty 7/10 1816, C. O. 267/44. — Madden. — Winniett til C. O. 31/12 1847, C. O. 96/11. — G. J. 226/1836 (Indberetning fra Guvernør Mørch, som mener, der er ringe Mulighed for Opdyrkning). — Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet (herefter forkortet: GtK.) til Departementet for udenrigske Anliggender (herefter forkortet: DfuA.) 2/2 1843 i Pakken: Korrespondancesager vedr. de danske Etablissementer paa Kysten af Guinea 1804—48. DfuA. Alm. Korr.-S. Littr. G. Rigsark. (herefter forkortet: Pakken 1804—48).

bytte af dem gennem Handel og Skibsfart. Det skæbnesvangre blev, at Handelsforbindelsen efter 1807 skrumpede ind til at blive betydningsløs. 1803—06 kom der aarlig fra Østasien til København omtrent en Snes Skibe, og allerede dengang var Farten gaaet noget tilbage som Følge af de usikre Tider; men 1816—20 skal der aarlig kun være kommet 4—6 Skibe hjem fra Ostindien, og i Reglen havde disse Skibe ikke ankret ved de danske Besiddelser. M. L. Nathanson, som opgiver disse Tal, siger i 1832, at der nu næppe var Skygge tilbage af den ostindiske Handel¹. I Virkeligheden kom der end ikke aarlig et dansk Skib til Trankebar og Frederiknagore. Det danske asiatiske Kompagni udsendte efter 1814 kun 1 Skib til Ostindien, skønt Kompagniet vedblev at bestaa til 1843—44. Intet Sted var Uviljen mod vovelige Foretagender større end hos dette Selskab².

Endnu mere end Indien mistede Guinea Forbindelsen med Hjemlandet. Rigtignok blev Forterne der ikke under Krigen 1807—14 besat af Englænderne, saaledes som Tilfældet var med Besiddelserne i Ost- og Vestindien; men de levede i denne Periode deres eget stille Liv³, og efter Krigen vedblev de dermed. De har sikkert hørt endnu sjældnere hjemmefra end de danske Pladser i Indien. De Skibe, som i den senere Tid regelmæssigt kom dertil, var ikke Handelsskibe, men Orlogsmænd, som aflagde en Visit paa Vejen til Vestindien.

Ikke blot Handelen med Danmark, men ogsaa Handelen med den nære Omverden gik tilbage for Besiddelserne. Dette var især føleligt i Indien, hvor man i det urolige 18. Aarhundrede havde draget Fordel af, at de danske Stationer var neutrale. I

¹ M. L. Nathanson: Danmarks Handel, Skibsfart, Penge- og Finantsvæsen 1730—1830, 1832, pp. 233, 325 og 344. Nathansons Tal maa tages med alt Forbehold. I »Udførligere Oplysninger om Handels- og Finantsvæsenet i Chr. VII's og Fr. VI's Regjeringstid«, 1832, maatte han forsvare sig mod Angribere. — M. Rubin: Frederik VI's Tid, 1895, p. 169, siger, at der 1826 fra København udgik 4 Skibe til Asien og indkom 1 fra Kina.

² J. H. Deuntzer i Nationaløkonomisk Tidsskrift 3, 16, pp. 368—432 og 453—510, især p. 479.

³ 1805 sluttede Englændere og Hollændere paa Kysten formelig Særfred med hinanden, fordi Enighed var nødvendig mod de indfødte (C. O. 267/29).

Guinea tiltog Englændernes dog ogsaa lidt efter lidt næsten hele Handelen i Oplandet omkring de danske Forter, og i 1840'erne skal der kun have været een dansk Købmand af Betydning tilbage¹.

Mulighederne for, at den saaledes hændende Handel skulde leve op igen, var faa. Allerede hurtig efter Krigen stod dette klart for den danske Regering². Den engelske Manufakturindustri store Fremgang formindskede Betydningen af de indiske Tekstilvarer. Københavns Stilling som Stabelplads for østasiatiske Varer i Østersølandene var forbi. Til at forsyne Danmark behøvedes kun lidt. De hjembragte Varer fandt liden Afsætning, og Fortjenesten var ikke saa god som før. Kun i Krigstilfælde kunde Besiddelserne tænkes at faa nogen Betydning som Handelspladser³. Dertil kom, at Kolonihandelen nu fik friere Kaar. Forhen maatte en europæisk Besiddelse i Reglen kun handle med Hjemlandets Skibe, ofte endda med et oktrojeret Kompagnis Skibe. Dette blev nu ændret. For Indiens Vedkommende fik saaledes i 1818 Stater, der havde Etablissementer i Indien, Tilladelse til frit at lade deres Skibe handle paa engelsk-ostindiske Havne, og i 1830 fik alle Nationers Skibe Lov at anløbe disse Havne⁴. Den sidste af disse Bestemmelser kunde i høj Grad friste Danmark til at skille sig af med sine indiske Besiddelser. Saalænge de indfødte Fyrster regerede i Landet, havde Besiddelserne været nødvendige nok; men nu blev de for smaa baade som Handelspladser og som militære Stationer. Handelsskibene søgte større Pladser, og endelig kunde Handelsmænd nu i Reglen grunde Forretninger indenfor fremmede Staters Koloniomraader⁵.

¹ G. J. 89/1835, 289 og 433/1843.

² Instruks til Moltke ²³/₅ 1821 i Pakken: Korrespondancesager vedr. Ostindien II. Trankebar 1800—46. DfuA. Alm. Korr.-S. Littr. O. Rigsark. (herefter forkortet: Pakken Trankebar 1800—46).

³ Instruks til Moltke, approberet af Kongen ¹⁷/₈ 1824 i Pakken: Korrespondancesager vedr. de danske Besiddelser i Ostindien 1818—25, 1842—46, Gesandtskabs Arkiver. London III, Rigsark. (herefter forkortet: Pakken London III).

⁴ Regulation VII, 1818, og Regulation II, 1830, P. H. Saml. Pakken Trankebar-Serampore.

⁵ Lowzow til Krabbe Carisius ¹²/₈ 1841 i Pakken Trankebar 1800—46.

Selv om Besiddelserne blev solgt, saa det altsaa ikke ud til, at man derved vilde lukke for en fremtidig dansk Handel. Baade ved Salget af de indiske og de guineiske Besiddelser var Danmark meget ivrig for at sikre sig fortsatte Handelsrettigheder. Man foreslog endog ved Lejlighed, at man i Stedet for en Del af Købesummen skulde have visse saadanne Rettigheder¹.

Ellers var netop Pengene det ømme Punkt i den danske Regerings Betragtninger, og dette var ikke uden Grund. Hvert Aar maatte der til begge Grupper af Besiddelser ydes et Tilskud af Statskassen. Forholdene var altsaa her ganske anderledes end ved de vestindiske Øer, den tredje Gruppe af danske Tropebesiddelser, der endnu op til Midten af det 19. Aarhundrede gennemgaaende gav et pænt aarligt Overskud. Desværre volder det store Vanskeligheder at angive, hvor stort Tilskudet var for hvert enkelt Aar. Dette skyldes, at der for Enevældens Tid mangler Klarhed i Statsregnskaberne². En Undersøgelse af dem

¹ Reventlow-Criminil til da. Ges. i London ²²/₅ 1843. Pakken 1804—48.

² I Collegialtidende findes optrykt aarlige Oversigter over Statens finansielle Forhold, der begynder med Aaret 1835. For 1841 og flg. Aar er der trykt Statsregnskaber, idet Chr. VIII ønskede bedre Orden i baade Finanser og Regnskab. Haandskrevet Forlæg for disse Regnskaber findes for 1843 og 1844 i Pakken: Hovedregnskabsoversigter eller Dokumenter til saadanne 1843 & 1844, 1846—48, Rigsark. Oversigterne bygger paa Oplysninger fra de enkelte Regeringskontorer, og saadanne Oplysninger haves for Generaltoldkammerets Vedkommende i to Pakker i Rigsark.: Koncepter til Regnskabsoversigter (1841—44, 1845—48). Tallene heri stemmer altsaa med Collegialtidendes Tal.

Derimod haves afvigende Tal i Finanskollegiets Hoved-Udgifts-Bog, ogsaa i Rigsark. For Guineas Vedkommende er Forskellen vel ikke stor; men for Ostindien har Hoved-Udgifts-Bogen betydelig større Tal end Collegialtidende. Aarsagen til Forskellen ligger formentlig i Versurposterne. Alb. Olsen: Studier over den danske Finanslov 1850—64, 1930, gør flere Gange opmærksom paa de Vanskeligheder, Versurposterne volder. De omtalte Koncepter til Regnskabsoversigter viser ogsaa deres betydelige Indflydelse; ved at tage Hensyn til de deri anførte Versursummer kommer man dog ikke til Tal, der stemmer med Hoved-Udgifts-Bogens. Koncepterne haves ogsaa kun for nogle faa Aar, hvad der ikke er nok til at komme nærmere ind paa Livet af Divergenserne. De helt detaljerede Regnskaber for det Kontor under GtK., hvorunder Tropebesiddelserne hørte, synes ikke at

tiltrænges i høj Grad, men er for omfattende til at kunne foretages i Forbindelse med nærværende Emne. Sagen vanskeliggøres yderligere ved, at Udgifter, der blev afholdt i de oversøiske Besiddelser, eller Veksler, som Guvernementerne trak paa den danske Regering, maaske først lange Tider efter naaede til

Statens Udgifter til Besiddelserne.

(Tallene angiver hele Rdlr.)

	Ostindien			Guinea		
	Budget	Virkelig Udgift		Budget	Virkelig Udgift	
		Solv	Sedler		Solv	Sedler
1827		488			62.075	1.448
1828		63.412			50.390	1.974
1829		51.114			14.015	462
1830		71.509	1.500		30.453	1.383
1831		62.282	1.400		37.521	250
1832		58.025			43.484	914
1833		31.762	819		16.178	
1834		47.686	530		40.041	337
1835		37.170			22.238	68
1836		86.239			45.125	337
1837		49.458	1.803		9.486	
1838		46.709	2.698		40.415	1.998
1839		46.493			6.576	
1840		36.984			31.077	
1841	52.000	29.555		10.000	2.241	
1842	50.923	18.274		50.000	38.395	
1843	46.433	26.021		10.000	9.615	
1844	45.699	38.438		44.000	37.790	
1845	45.699	7.781		10.000	8.982	
1846				44.000	56.000	
1847				10.000	26.284	
1848				82.550	77.461	
1849				30.081	27.622	
1. Kvartal 1850 .				7.500		
Finansaar 1850/51				10.000	6.311	

eksistere. Rigtignok have Indiske Kontors Tegnebog Lit. II og K., som er kommet til Rigsarkivet ved en Efteraflevering fra Finansministeriet; men disse to Bind, hvori Guinea rigtignok har sin egen Konto, angiver ikke en fuldstændig Række af Udgiftsposter.

dens Kundskab, og Regnskabsbøgernes Summer for Tropebesiddelserne er derfor stærkt forskellige fra Aar til Aar, saa denne Side af Enevældens Regnskaber hører til de mest udviklede.

Naar der foran opstilles en Liste over Statens aarlige Udgifter til de danske Besiddelser i Indien og Guinea, maa de angivne Summer altsaa kun betragtes som omtrentlige¹.

Oversigten viser, at Regeringen har opnaaet en Del ved Sparebestræbelser. For Ostindiens Vedkommende lettedes dette ved, at Indkomsterne var i Stigen. Omstaaende er Udgiften angivet med Fradrag af denne Indtægt. Den samlede Indtægt af Trankebar og Omegn var gennemsnitlig 1821—41 ca. 41.200 Kompagnirupier, af Frederiknagore og Balasore ca. 17.700 Kompagnirupier².

Derimod gav Guinea overhovedet ingen Indtægt. Mens Slavehandelen eksisterede, fik Guvernementet en Told paa 10 Rdlr. for hver Slave, der blev udført; men efter den Tid manglede al Mulighed for at paalægge nogen Afgift til Erstatning. Den normerede aarlige Sum til Dækning af Guvernementets Udgifter var indtil 1816 36.000 Rdlr.; men da man erkendte Forringelsen i Besiddelsernes Betydning, blev den derefter ved Reglement af 13. Dec. 1816 fastsat til 24.000 Rdlr.³ Dette slog dog sjældent til. Fra Slutningen af 30'erne søgte man den Udvej kun hvert andet Aar at sende Skib til Kysten. Dette afspejler sig tydeligt i Udgifterne. Ved kgl. Resolution af 2. Jan. 1840 normeredes en aarlig Sum paa 27.000 Rdlr.⁴, og nu lykkedes det en Tid at slippe billigere end Budgettet, dels ved at Embeder stod ledige, dels ved mindre god Vedligeholdelse af Forterne. 1846 blev det

¹ Oversigten bygger til og med 1836 paa Finanskollegiets Hoved-Udgifts-Bog og derefter paa Collegialtidende. Før 1827 blev Udgiften til Ostindien, Afrika og Vestindien opført paa een Konto i Hoved-Udgifts-Bogen, saaledes at det næppe er muligt at udskille, hvad hver enkelt Gruppe har kostet.

² Regnskabsoversigter i P. H. Saml. Pakkerne Trankebar, Trankebar-Serampore og Vestindien II. En Del Akter vedr. Ostindien er fejlagtigt anbragt i Pakken Vestindien II.

³ G. J. 1488/1816.

⁴ Kopi i Guineiske Journalsager 310, 1891.

imidlertid nødvendigt at restaurere et Par af Forterne og forøge deres Besætning¹, og endelig maatte man i 1848 budgettere 30.080 Rdlr.². Her stod man altsaa overfor en stadig stigende Udgiftspost, som selvsagt maatte blive en Torn i Øjet paa enhver Finansminister.

Der fandtes ikke i Kongeriget Danmark noget Initiativ, hverken privat eller offentligt, som formaaede at gennemføre en Reform, der kunde gøre Besiddelserne indbringende. Den offentlige Mening krævede dem derfor afhændet, og Roskilde og Viborg Stænder androg derom. Kun Slesvig Stænder hævdede, at en ændret Styrelse kunde gøre Foretagenderne rentable³.

Til dette kan føjes Hensynet til det tropiske Klimas Rædsler. I Indien gik det an; men at rejse til Guinea var nær ved at være Selvmord. En Opgørelse viser, at af 90 Personer, der blev offentlig udsendt fra Danmark til Guinea i Tiden efter 1820, døde 53 dernede, deraf 33 i det første Aar efter Ankomsten. Desuden døde 9 snart efter Bortrejsen⁴. 1843 var der en Tid kun 3 hvide i de danske Besiddelser⁵. De faa, som slap derfra med Livet, var ofte forfaldne til Drik eller ødelagte af Feberen. Det voldte derfor store Vanskeligheder at finde dygtige Folk til at overtage Embederne paa Kysten.

For Hjemlandets Bevidsthed maatte de danske Besiddelser i Indien og Guinea følgelig staa som fantastiske Uhyrer, der, hvis de skulde bevares for Danmark, aarlig krævede deres Tribut ikke blot af Penge, men ogsaa af Menneskeliv, og dette uden at de gav noget til Gengæld.

¹ G. J. 312/1846.

² G. J. 660/1849.

³ Forestilling ²⁷/₃ 1843 med Kopi af Andragender i Pakken 1804—48. Holstens Stænder behandlede vistnok ikke Sagen ved den Lejlighed.

⁴ Opgørelse over Dødelighed siden Sept. 1820 i Guineiske Journalsager 310/1891. Trods den store Livsfare var der dog 1832 ikke mindre end 10 Ansøgere til Pladsen som surnummerair Assistent i Guinea (Indiske Concept-Forestillinger 1830—33, Rigsarkivet). Skildring af de klimatiske Sygdommes Plager findes i Carl Behrens: Da Guinea var dansk, 1917.

⁵ G. J. 443/1843.

II. Danmarks Rettigheder i Etablissementerne.

Til videre Forstaaelse af Salgets Betimelighed lønner det sig at undersøge, hvor megen Ret Danmark havde over disse Herligheder, som vi saaledes tog Penge for at afstaa.

Man maa nemlig vel vogte sig for uden videre at overføre Nutidsbegreber som Koloni eller Territorialhøjhed paa den Slags Besiddelser i ældre Tid. I Datidens officielle Sprogbrug betegnes de danske Besiddelser baade i Indien og Afrika som Etablissementer. Kun en historisk Udvikling har ført til, at Etablissementer efterhaanden er blevet betragtet som Kolonier, og det er ofte umuligt at sige, hvorledes Retsforholdet mellem indfødte og Europæere til en given Tid har været.

En udtømmende Undersøgelse herom, blot for de danske Etablissemeters Vedkommende, vilde i denne Forbindelse blive for vidtløftig; men det har sin Interesse, at den danske Regering op i det 19. Aarhundrede havde Sans for Problemet og var i Usikkerhed med Hensyn til sin egen Kompetence.

Da Europæerne kom til Afrika og Indien, skaffede de sig begge Steder de første Tilholdssteder ved at slutte Traktater med de indfødte Fyrster. Herved fik de mod en Pengesum eller en aarlig Afgift overladt Grundstykker, hvorpaa de kunde opføre Forter og Varehuse. Europæisk Lov kom kun til at gælde indenfor Forternes Mure, ikke udenfor. Hvorledes de omtalte Pengesummer er blevet opfattet af de kontraherende Parter, er det i Reglen umuligt at afgøre, navnlig for de indfødtes Vedkommende. Især naar der blev givet en aarlig Afgift, ligger det dog nær at tro, at der slet og ret var Tale om en Lejeafgift, saaledes at Europæerne altsaa boede til Leje.

Teori er imidlertid et, og Magt et andet. Efterhaanden som Europæerne blev den overlegne Part, søgte de at tilsløre det oprindelige Forhold, om ikke ved andet saa ved Fortolkningskunst, og derefter tiltog de sig Højhedsretten over de Territorier, hvor de havde faaet Indpas. For de danske Etablissemeters Vedkommende blev Udviklingen imidlertid noget forskellig i de to Verdensdele, fordi Englænderne i Indien saa absolut fik Overtaget

over de øvrige Europæere, før de indfødte var bragt ud af Spillet; men baade i Indien og Afrika blev Forholdet til Englænderne af afgørende Betydning for de danske.

For Trankebar saavel som for Frederiknagore maatte Danskerne betale aarlige Afgifter til indfødte Fyrster. Saalænge de Grunde, de havde erhvervet, ikke stødte op til nogen anden europæisk Erhvervelse, var der ringe Fare paa Færde. I det 18. Aarhundrede blev det imidlertid anderledes. Mindre Betydning fik det, at Franskmændene i 1739 slog sig ned i Karikal og derved erhvervede et Landstykke, der naaede hen til den Flod, som mod Syd afgrænsede Trankebars Territorium. Danskerne bevarede med Held Neutraliteten under Krigene hele Aarhundredet igennem; men afgørende blev det, da Englænderne ved disse Krige blev Herre over Landet omkring de danske Etablissementer.

Dette fandt først Sted for Frederiknagore, nemlig i Aarene 1756—64, da Englænderne, især ved Slagene ved Plassey og Buxar, drev Franskmændene og Hollænderne ud. De indfødtes Stater i Bengalen, der var Rester af Stormogulens Rige, bevarede vel af Navn deres Selvstændighed endnu en rum Tid; men i Virkeligheden kom de ganske under det engelske Kompagnis Kontrol.

En anden vigtig Gruppe af den engelsk-franske Krigs Begivenheder foregik ved samme Tid paa Koromandelkysten, rigelig blandet med Forviklinger med de indfødte. Trankebar var flere Gange truet. Krigens Resultat blev, at Englændernes Indflydelse i Tanjore blev betydelig. Efter den tredje Mysorekrig (1790—92) blev denne Indflydelse endnu større, og efter den fjerde Mysorekrig annekterede de i 1799 Tanjore helt. Den sidste nominelle Rajah døde dog først 1855¹. Danskerne var ikke paa Forhaand blinde for, at de paa den Maade kunde blive indkredset, og i sidste Øjeblik forsøgte de at udvide Trankebars Territorium ved at laane Rajahen af Tanjore Penge mod Pant i Jord. Faren for, at han kunde indløse Panterne, var ringe;

¹ V. A. Smith: *The Oxford History of India*. 1920.

men Englænderne greb ind i Tide og betalte for ham¹. Begge de danske Besiddelser blev saaledes smaa Enklaver i det engelske Territorium.

Dette fik baade økonomiske og folkeretlige Følger. Økonomisk set var de tætbefolkede danske Distrikter fuldstændig afhængige af Tilførsler fra Omverdenen, og Englænderne lagde Told paa disse Tilførsler. Efter 1815 gjorde Danskerne alt for at opnaa Lempelser, men fik kun et begrænset Udbytte deraf. Skønt dette maatte skabe store Vanskeligheder for de danske Embedsmænd, ses det dog aldrig at have givet Anledning til Uvenskab med Englænderne. Danskerne bøjede sig og tog, hvad de kunde faa². For Trankebar blev det af Betydning, at man 1824 opgav Salttilvirkningen paa dansk Territorium imod, at Englænderne aarlig betalte Guvernementet 15.000 Siccarupier (ca. 16.000 Kompagnirupier) og lovede at levere Salt til rimelige Priser. Derved skaffede man sig ganske vist Penge, men fik til Gengæld nogen Arbejdsløshed paa Halsen³. Serampores Tilbagegang blev fremskyndet derved, at man 1830 maatte opgive et Protektionssystem overfor fremmede, der var blevet misbrugt af Fallenter og Spekulanter⁴. De danske Distrikters Erhvervsliv var fuldkommen stækket. Kunde de intet være for Hjemlandets Handel, kunde de lige saa lidt være noget for sig selv.

Folkeretlig set blev Spørgsmaalet, hvorledes Danskernes Forhold skulde være til Landets nye Herskere, altsaa særlig, om man skulde vedblive at betale aarlig Afgift, og i saa Fald, hvilket Synspunkt man skulde anlægge paa denne Afgift.

Det var navnlig overfor det sidste Spørgsmaal, den danske Usikkerhed naaede sit Højdepunkt. Sagen blev aktuel i 1832,

¹ Hvorledes kom de saakaldte nye Distrikter under dansk Bestyrelse, og naar skete dette? Underskrevet af J. Rehling 20/8 1829, P. H. Saml. Pakken Trankebar.

² P. H. Saml. og Pakkerne Trankebar 1800—46 og London III indeholder adskillige Akter vedr. disse Toldspørgsmaal.

³ Akter i P. H. Saml. Pakken Trankebar-Serampore. — Ostindisk Journal 198/1824 og 15/1825.

⁴ Elberlings Beskrivelse af Serampore 25/11 1836 i P. H. Saml. Pakken Trankebar-Serampore.

da der døde en Rajah af Tanjore. Danskerne søgte ved den Lejlighed at blive fri for den aarlige Afgift for Trankebar; men det blev afslaaet med Henviisning til en Paragraf i Englændernes Traktat med Rajahen 1799, der garanterede ham Aarsafgiften. Affæren gav Anledning til, at alle Overenskomster med de indfødte blev underkastet et Studium af de danske Embedsmænd i Trankebar, og karakteristisk nok kom hver af dem til sit Resultat. Først var der den Mulighed, at Afgiften simpelthen var Tribut som Anerkendelse af Rajahens Landshøjhed. Dette ubehagelige Synspunkt vilde man jo gerne til Livs, og man opstillede da den Teori, at Afgiften blot var Betaling for indrømmede Handelsfriheder, navnlig Toldfrihed. Dog var der ogsaa den Mulighed, at Betalingen blev ydet for Eneret til Tanjores Handel sammen med Portugiserne; i saa Fald burde den være bortfaldet, da andre Nationer kom til Tanjore. Som den sidste Mulighed stod, at Afgiften maaske var Godtgørelse for de Grundafgifter, Distriktet gav. Hvert af disse Synspunkter kunde støttes paa Paragraffer i Overenskomsterne; men Oversættelserne heraf var usikre og det hele meget indviklet, saa et Resultat kunde ikke uddrages. Beretningen om Sagen hjem til Danmark slutter med, at man ikke har ment, det nyttede at forhandle videre med Englænderne, dels paa Grund af deres Overmagt, dels paa Grund af, »at den danske Regering ikke er i Besiddelse af Traktater eller officielle Dokumenter af den Natur og Paalidelighed, at nogen Fordring derpaa retmæssigen kunde grundes og med Sikkerhed sættes igennem«¹. I 1841 siger Guvernør P. Hansen ogsaa: »Vore Forhold i Indien er temmelig indviklede med Hensyn til Trankebars Lensforhold til Tanjore, og til det mangelfulde ved Adkomstdokumenterne til Frederiknagore« — det sidste Sted havde man kun Papirerne i Orden for en ubetydelig Del af Grundstykket. P. Hansen fandt heri et Argument, der kraftig talte for at sælge Etablissementerne².

Heldigvis for Danmark kom det aldrig til nogen Diskussion med Englænderne om disse Emner. Vel muligt, at England nø-

¹ Indberetning 13/8 1832 med Bilag i P. H. Saml. Pakken Trankebar.

² Skr. fra P. Hansen 7/8 1841, Ekstrakt i Pakken Trankebar 1800—46.

digt drøftede den Slags Ting. Derved kunde der blive rørt op i pinlige Affærer. Maaske man selv kom til at staa for Skud.

I alt Fald staar Spørgsmaalet aabent, om Danmark overhovedet havde Suverænitet over Trankebar og Frederiknagore, om Suveræniteten kun gjaldt Dele deraf eller maaske det hele, og ligesaa indviklet stiller Sagen sig i Guinea.

Forvirringen paa Guldkysten forøgedes derved, at engelske, hollandske og danske (fordum tillige andre Nationers) Forter laa spredt imellem hinanden. I det 19. Aarhundrede havde ganske vist som nævnt de Danske den østlige Del af Guldkysten omtrent for sig selv; men allerede ved Accra var Forholdene vanskelige, fordi hver af de tre Nationer her havde et Fort indenfor Kanonskuds Afstand fra hinanden. Vestligst laa det engelske Fort St. James, saa kom det hollandske Fort Creve Coeur og mod Øst laa det danske Fort Christiansborg, som var det største og stærkeste. Omkring hvert af Forterne boede en Gruppe indfødte, som sluttede sig hver til sin europæiske Nation.

De Betingelser, hvorpaa disse indfødte og andre af Omegnens Negerstammer var knyttet til de hvide, var af den Karakter, at de ikke altid afgav et godt Grundlag for Suverænitetskrav. Til Belysning heraf skal anføres de Danskes nyere Overenskomster med deres sorte, forsaavidt Indholdet af disse Papirer kendes.

Det bliver da nødvendigt at gaa noget tilbage i Tiden. Omkring 1775 havde Danmark paa Guldkysten foruden Christiansborg kun nogle Handelsstationer og et enkelt Fort Fredensborg, der var grundlagt 1735. Derimod var der Øst for Christiansborg baade nogle hollandske Pladser (Temma, Ponni, Tessing) og et engelsk Fort (Prampram). I 1770'erne kom det til regulær Krig mellem Hollænderne og Danskerne paa Kysten, og det endte med Vaabenstilstand den 10. Febr. 1778. Under den paafølgende Krig mellem Holland og England i 1780'erne erobrede og ødelagde Englænderne Fort Creve Coeur, og Hollænderne forlod deres Pladser for ikke mere at besætte dem igen. De Negre, der havde sluttet sig til dem, kom derved til at staa uden Beskyttelse og var altsaa udsat for, at andre Stammer fangede dem og solgte dem

som Slaver. Forhen havde de haft nogen Forbindelse med Danskerne, og nu bad de dem om Hjælp.

Som Følge heraf blev der sluttet Overenskomst med dem — efter deres egen Skik — ved at man »spiste Fetish«. Saaledes 2. Juli 1782 mellem Tessing og Smaa Ningo (forhen hollandske) og Danskerne med et Par af deres Negerbyer (Ussu og Labodé) paa Betingelse af, at Negrene lovede: »at tjene Kongen af Danmark og den danske Nation alene; at befordre og hjælpe den danske Handel og de Danske i alt muligt; at være os Danske hørige og lydige i alle billige Occasioner, ikke øve Fjendtligheder imod den engelske Nation eller nogen uden vores udtrykkelige Befaling; aldrig direkte eller indirekte at have med nogen europæisk Nation Forbindelse eller Tilladelse sig hos dem at ned sætte [!]; men at være Venner og allierede med alle vore underhørige Negre og villige forenede med dem at udføre vore Befalinger«.

Paa lignende Vis sluttedes Overenskomst med Ponni den 4. Jan. 1783 og med Temma den 11. Jan. 1783, »saaledes at de og deres Børn og Efterkommere overgav sig i dansk Beskyttelse og vilde tjene de Danske alene, samt at deres Territorier og Land skulde være og forblive de Danske tilhørende, samt at hvis nogen anden Nation dér vilde etablere sig, skal de med Livets Fortabelse hindre det«. Til Gengæld fik hver Høvding 2 Rdlr. om Maaneden som »Gage« og den sædvanlige »Ducør til nye Aar«, dertil danske Flag og en af Handelens Stokke.

Disse Overenskomster kunde uden Tvivl bruges som Grundlag for et dansk Herredømme over de nævnte Negerbyer, selv om det er besynderligt, at Danmark skulde lønne saadanne undergivne. Overfor europæiske Magter blev Sagen imidlertid ikke bragt i Orden; Holland protesterede, medens Danmark som Modvægt krævede en drabelig Krigsskadeserstatning, og en Opførelse af Mellemværendet fandt aldrig Sted.

Danskerne havde dog altsaa Krammet paa næsten alle Kystnegrene indtil Floden Volta, og ved en militær Ekspedition med paafølgende Fredsslutning bragte man derefter Augnaerne paa den anden Side Floden til at finde sig i, at Danskerne byggede

et Fort i deres Land, ligesom de maatte love, ikke at handle med andre europæiske Nationer¹. Magtforøgelsen sikredes ved, at man 1783 grundlagde Fort Kongensten ved Adda ved Floden Volta, 1784 Fort Prinsensten ved Quitta ude i Øst og 1787 Fort Augustaborg ved Tessing.

Derefter søgte man Forbindelser inde i Landet, idet der ved den Tid opstod Interesse for Plantagedrift, og 1788 sluttede P. E. Isert en Overenskomst med Krobbolandet i Akvapimbjergene. Hovedbestemmelserne var, at Kongen af Danmark købte al den Jord, som tilhørte Krobbolandet, men ikke blev benyttet af dets egne Indbyggere. Paa denne Jord blev det tilladt Danskerne at anlægge Plantager, og enhver Europæer kunde med Kongens Tilladelse slaa sig ned der. Negre, der bosatte sig paa den af Danskerne købte Jord, skulde behandles efter Loven for europæiske Kolonister. Mordere og Røvere, der kom ind paa Koloniens Grund, skulde altid behandles efter Koloniens Lov, hvilken Nation de saa tilhørte. Danskerne og Krobboerne sluttede Forsvarsforbund og Aftale om Udlevering af bortflygtede Slaver. Endelig skulde Krobboerne straks have nogle Varer og senere en aarlig Afgift i Penge, Tobak og Brændevin samt en Nytaarsgave, og hele denne »Gage« skulde erlægges bagud².

¹ Pakken: Korrespondancesager vedr. de paa Kysten af Guinea i Aaret 1775 opkomne Stridigheder mellem danske og hollandske Kolonier 1775—1809. DfuA. Alm. Korr.-S. Lit. G. Rigsark. I denne Pakke findes Kopi paa Hollandsk af Vaabenstilstanden 1778. Om de følgende Begivenheder: Ekstrakt af Guvernør Kioges Indberetning 15/3 1783 m. m. og en anden Ekstrakt »giort 1784«; om Augnatoget: Ekstrakt af Skr. fra Guvernør Kioge 7/7 1784; den diplomatiske Diskussion mellem Haag og Kobenhavn varede ved endnu i 1791; men da var det hollandske Kompagnis Forhold saa forvirrede, at Danskerne ikke længere frygtede det. — Kongens Bifald til Antagelsen af de forhen hollandske Negre: Vestindisk Journal 623/1784, Rigsark. — Om Freden med Augna: P. E. Isert: Reise nach Guinea ... 1788, pp. 99 ff. — Hollændernes senere Syn paa Sagen: G. Doormann i Tjdschrift voor indische Taal-, Land- en Volkenkunde 1898, pp. 436 og 476—77.

² Original paa Tysk og med Negersignatur blandt Guineiske Journalsager 311/1891. — Trykt sammen med flere andre Dokumenter vedr. Overenskomsten i F. Thaarups Archiv for Statistik, Politik etc. III, 1797—98, pp. 231 ff.

Formelt blev dette altsaa en Forbundsstraktat, hvorved Krob-
boerne blev taget under dansk Beskyttelse. Beskyttelse indbe-
fatter jo imidlertid ikke Suverænitet, og om Jordkøbet kan der
disputeres. Danskerne tilsigtede en gradvis Udvikling af For-
holdet fra Privatejendomsret til Territorialhøjhed; men denne
Tankegang har vel været for spidsfindig for de sorte, der tvært-
imod har lagt Vægt paa »Gagerne« og maaske i dem set et Tegn
paa dansk Underlegenhed.

De Danskes Magt i Guinea byggede overhovedet ikke paa
solid Grund. Efterhaanden som Napoleonskrigene optog Europa
mere og mere, blev de hvides Stilling svagere i Afrika. Den dan-
ske militære Besætning maatte kaldes tilbage fra den Plantage,
man havde anlagt i Krobolandet¹, og 1804 hedder det, at »ingen
Europæer kan siges at være Herre over større Stykke Land, end
Forternes Kanoner rækker«². Den virkelige Magt over Guld-
kysten kom nu i en Aarrække til at bero hos Ashantifolket, der
boede i det indre af Landet. Allerede forud besad dette Folk
Herredømmet over de fleste Stammer herinde, og de havde og-
saa forhen modtaget nogle Afgifter af Danskerne. Da nu deres
Magt blev udvidet, maatte de danske redde sig ved Udbetaling
af Pengesummer. Dette har Ashantierne sikkert opfattet som
Tegn paa Underkastelse, selv om det i de danske Indberetninger
kun hedder, at man var blevet aftvunget Laan³. Endnu 1821—22
maatte man saaledes betale⁴, og dertil kom, at hele Perioden var
fyldt af stadig Uro, fordi de undertvungne Negerstammer be-
standig søgte Frigørelse.

Det danske Herredømme var altsaa i denne Tid ikke mange
Skilling værd. Ikke blot til Ashanti betaltes der Afgifter, men
ogsaa til Fyrsterne over Akim og Akwapim, to Negerriger oppe
i Bjergene, som var Ashantis Lydstater. Det hedder herom i en
Skrivelse fra 1817: »Regenten i Ashanti har 192 Rdlr. aarlig

¹ G. J. 407/1803.

² G. J. 502/1804. — Jvnf. H. C. Monrad: Bidr. til en Skildring af Guinea-
Kysten, 1822. Monrad var Præst paa Kysten 1805—09.

³ G. J. 795/1806 og 1031/1809.

⁴ G. J. 361/1824.

som en Rettighed af Fortet Christiansborg. Regenten i Akim har 96 Rdlr. aarlig som en Rettighed af Fortet Fredensborg. Regenten i Akvapim og et Par af de fornemste dér har tilsammen 108 Rdlr. for at vise sig velvillige mod de Danske. Alle Kystnegerierne fra Ussu [ved Christiansborg] til Quitta, Prampram undtagen, er forpligtede til alene at føre det danske Flag og i alle Tilfælde erklære sig velvillige for den danske Nation, samt ikke at tillade, at andre europæiske Nationer etablerer sig hos dem. De følger iøvrigt egne Love og Vedtægter og er i det væsentlige uafhængige, endskønt de ofte begærer de danske Undersaatters Mægling til Afgørelse af indbyrdes Stridigheder ...¹. Et Udtryk for Forholdenes Usikkerhed var det ogsaa, da det 1821 hændte, at nogle Frimulatter indberettede, at de ikke kendte Forordningen om Slavehandelens Ophør. Generaltoldkammer- og Commercekollegiet svarede da, at det var tvivlsomt, om man kunde formene Negrene selv at udføre Slaver, fordi de havde deres egen Jurisdiktion, »hvorefter endogsaa de i Guinea etablerede Nationer i fælles Sager maa lempe sig«².

Alligevel ønskede den danske Regering, at Magtstillingen kunde genoprettes, og i Instruks af 1820 paalagde den Guvernementet at vogte paa Territorialrettigheden over de Landstrækninger, hvis Beboere havde danske Flag og dansk »Gage«³.

En virkelig Forandring skete dog først, da Ashantierne i 1820'erne ved en haard Krig og efter store Omskiftelser blev slaaet tilbage til deres eget Land. Danskernes senere Krav paa

¹ Gtk. til DfuA. 19/7 1817 i Guineiske Journalsager 310/1891. — Ordlyden gentaget i Instruks til de danske Gesandter i London og Paris 27/6 1818 i Pakken 1804—48.

² Betænkning 24/7 1821, Indiske Konceptforestillinger og Resolutioner, Rigsark. Sagen gav Anledning til, at Kongen bad Kollegiet indberette om, hvad Sikkerhed man havde for, at Love og Anordninger publiceredes »paa dette og andre fraliggende Steder«. Svaret lød, at Sikkerheden bestod »i vedkommende Autoritets Indberetning derom og den Kontrol med Eksekutionen, som Omstændighederne kan medføre, samt den Tillid, Deres Majestæts overste Lokalautoriteter bør nyde, og hvis Misbrug maatte udsætte dem for de alvorligste Straffe«. I Sandhed en lidet betryggende Garanti.

³ Guineisk Kopibog 405/1820, Rigsark.

Herredømme i Guinea bygger følgelig paa de Bestemmelser, som blev truffet efter denne Krig. Den deraf opstaaede Ordning kom imidlertid til at lide af forskellige Svagheder, fordi de sejrende allerede fra Krigens Begyndelse havde svært ved at trække sammen. Det var Englænderne, som først blev uenige med Ashanti. Det lykkedes dem at slutte Alliance med Negrene omkring Fort Christiansborg, og det danske Guvernement maatte derfor slutte Trop¹; men allerede fra denne Tid begyndte Englænderne at forsøge paa at lokke Negrene bort fra Danskerne. Krigen med Ashanti faldt til en Begyndelse uheldigt ud. En engelsk Ekspedition, der var sendt op i Landet, blev fuldstændig overmandet i 1824, og dens Leder, Sir Charles Mac Carthy, blev dræbt. Snart gik alt dog anderledes, og den 7. Aug. 1826 ved Dudua led Ashantierne et afgørende Nederlag overfor en Hær af forenede Englændere, Danskere og Negre. Bagefter stredes Englænderne og Danskerne om Æren af at have gjort den største Indsats i Slaget².

De paafølgende Fredsforhandlinger kom til at vare meget længe. Englænderne søgte gentagne Gange at stille Danskerne i Skyggen og fortsatte deres Forsøg paa at knytte Forbindelser med de Negre, som forud havde allieret sig med Danskerne³, og de Negerstanmer, som var med paa Sejrherrernes Side, blev overmodige og uregerlige, fordi der nu ikke længere truede dem større Fare fra Ashanti⁴. I lang Tid forsøgte man at samles i en stor og almindelig Fredsslutning mellem alle Parter, og i

¹ G. J. 337/1823 og 361/1824. — W. W. Claridge: A History of the Gold Coast and Ashanti I, London 1915, pp. 340 f. (herefter forkortet: Claridge); denne Bog indeholder lidet om de Danske og benytter ingen danske Kilder, hvad der er saa meget mere at beklage, som Forfatterens Dømmekraft forekommer sund og ligevægtig.

² G. J. 824/1826, 869, 910 og 1052/1827. — Claridge pp. 386 ff. — If. G. J. 910/1827 resolverede Kongen, at Beretningen om Slaget skulde indføres i Statstidende »for at deraf kan ses, at de engelske Beretninger over dette Slag ... er falske og urigtige«. — Statstidende 30/4 1827.

³ G. J. 883/1827, 6, 35 og 93/1828, 526 og 617/1830, 311, 341 og 445/1832. — Jvnf. Claridge pp. 392 ff.

⁴ G. J. 6/1831.

Febr. 1831 naaede man ogsaa at faa sluttet en engelsk-dansk Overenskomst om, hvad man skulde søge at opnaa ved en saadan Fred. Overenskomstens første Artikel forlangte saaledes »Uafhængighed for de Nationer, der var underlagt de to europæiske Guvernementer«¹. Denne selvmodsigende Artikel spiller nok en Rolle i den senere engelsk-danske Korrespondance; men da Overenskomsten ikke iøvrigt blev overholdt, kan der ikke tillægges den nogen Betydning. Resultatet af Fredsforhandlingerne blev i Stedet for, at det kom til Separatfred, først mellem Ashanti og Englænderne samt en Række Negerstammer ved de engelske Forter den 27. Apr. 1831, dernæst mellem Ashanti og Danskerne med deres allierede Negerstammer den 9. Aug. 1831.

Traktaten med Danskerne blev mere indgaaende end Traktaten med Englænderne. Foruden Regler om Handel og Slavevæsen, om Retsforhold og Sikkerhed for Fredens Overholdelse fastsætter den udtrykkeligt, at »de med Hans Majestæt Kongen af Danmark allierede Negerhøvdinge«, som sætter Navn under paa Traktaten, skal være aldeles uafhængige af Ashanti. Som Underskrivere optræder en Række Høvdinge fra Kysten og Egnen om Floden Volta, men ingen oppe fra Bjergene². Krigen med Ashanti resulterede altsaa ikke i, at Danskerne opnaaede nogen Rettigheder i det indre af Landet, og selv de Negerstammer, hvis Fyrster har skrevet under paa Freden, betegnes kun som allierede. Juridisk set var Danmarks Rettigheder til det afrikanske Territorium følgelig endnu ganske usikre. Ganske vist var man efter 1826 fri for Ashantis Formynderskab; men til Gengæld havde man i Englænderne faaet langt farligere Konkurrenter til Magten.

¹ Kopier i C. O. 96/3 og 267/131, i Pakken 1804—48 og i Guineiske Journalsager 311/1891. — Jvnf. G. J. 78/1831 og 623/1833.

² Englændernes Traktat optrykt i Claridge pp. 409—11. — Danskernes ligger i Kopi i Guineiske Journalsager 311/1891. — Om den engelske Fred: Afr. Merchants til C. O. 25/7, 1831, C. O. 267/112. — Om de Overvejelser og Forhandlinger, der gik forud for den danske Separatfred og om Freden: G. J. 526 og 616/1830, 78, 133, 134, 143, 252/1831, 311, 312, og 341/1832.

Naar man under disse Forhold skulde søge at efterleve Instruksen af 1820, maatte det naturligvis støde paa store Vanskeligheder. Angaaende de betydelige Negerstammer i det indre af Landet Akim og Akvapim kom det til diplomatisk Noteveksling med England, hvorefter der snart skal berettes. For de øvrige Negres Vedkommende slap man ganske vist for Sammenstød med Europæere; men alligevel turde man kun vove sig frem med den største Forsigtighed. Ret meget blev der ikke sat ind paa at grundfæste den danske Magt. Man fortsatte med at uddele Flag og afgøre retslige Stridigheder mellem de sorte, naar der var Lejlighed dertil; men Uddelingen af Gaver og Gager vovede man foreløbig ikke at ophøre med¹, fordi man var militært afmægtig. Om det saa var Ashanti, saa fik det efter Freden igen tilstaaet sin Gage². Paa dette Tidspunkt kan der vel ikke heri ses et Tegn paa Underkastelse; men det var dog Udtryk for en reel Svaghed, og en Tid lang blev det danske Guvernements Forsøg paa at gøre Negrene mere afhængige uden større Følger. Dette gælder saaledes de Bestræbelser, der blev udfoldet under Guvernør F. S. Mørck (1834—39). Det var egentlig først den sidste danske Guvernør paa Kysten, Edv. J. A. Carstensen (1842—47, 1850), der opnaaede noget videre. Snart efter sin Tiltrædelse ophævede han hele det Titelsystem, hvormed Danskerne i Enevældens Aand havde udstyret de indfødte Høvdinge, og hurtigt fandt han Lejlighed til at gøre Indhug i Gagerne. Fra Nytaar 1845 forsvandt de ganske³. Carstensen var i det hele taget en dygtig Mand, der forstod at se klart og selvstændigt paa Sagerne og dertil sagde sin Mening rent ud overfor Regeringen. Hans omhyggelige Indberetninger⁴ giver et godt Billede af Besiddelsernes Tilstand lige før Salget. Ifølge hans Anskuelse

¹ G. J. 391/1828 og 6/1831.

² G. J. 143/1831.

³ G. J. 504/1843 og 540/1844. — Udtog af Indberetning fra Guv. Carstensen til Gtk. 20/11 1845 i Pakken 1804—48.

⁴ Saadanne Indberetninger er f. Eks. registreret i G. J. 364 og 496/1843, 628 og 646/1844, 104, 134 og 135/1845, 224 og 384/1846, 290/1847, 579/1848, 657/1849, 56 og 57/1850.

beroede de danskes Indflydelse paa Negrenes Frygt, dels for Ashanti¹, dels for Englænderne². Efterhaanden kom han til den Opfattelse, at Danskerne ikke havde Territorialret, men kun Protektorat, og det forekom ham, at i det gensidige Forhold var Danskerne de ydende og Negrene de nydende, hvorfor han ogsaa siger: »Vi har betalt Negrene for at beskytte dem ... men endnu kan vi ikke sige: Negrene betaler os for Beskyttelse med Hørighed og Lydighed»³. Det var Danskerne, der bar Omkostningerne ved Opretholdelsen af Ro og Orden, medens det var Englænderne, der nød Profitten af Handelen med Negrene omkring de danske Forter, idet de skaffede sig Omsætningen af Akims Guld og Akvapims Palmeolie⁴.

Det er næppe nødvendigt at fastslaa, at Forholdenes Usikkerhed blot kunde øge Danskernes Tilbøjelighed til at sælge Besiddelserne. Dog skal det tilføjes, at som Stillingen var efter Freden i 1831, strakte Englændernes Ret sig ikke længere end Danskernes. Heller ikke de havde Territorialret over de Negerlande, som var deres allierede; men vel at mærke ønskede Regeringen heller ikke at have det. Negrenes Selvstændighed blev med Fordel hævdet, da der i 1833 var Diskussion om Englændernes Stilling til Slaveri nær deres Forter⁵, og endnu i 1842 siger Dr. Madden i sin Rapport, at der ikke blev udøvet nogen Myndighed over de indfødte, og at man ikke havde Territorialret over deres Jord⁶.

Medens den danske Regering med sine Krav paa Territorialhøjhed var forud for den virkelige Udvikling, var den engelske Regering bagefter. Netop i Tiden efter 1831 er det interessant at følge, hvorledes Englænderne lidt efter lidt i Realiteten gjorde Negerstammerne afhængige⁷. I en Indberetning 1846 siger det

¹ G. J. 289/1843, Original i Guineiske Journalsager 311/1891.

² G. J. 433/1843.

³ Udtog af Indberetning 20/11 1845 i Pakken 1804—48. — G. J. 384/1846.

⁴ G. J. 289/1843.

⁵ Claridge p. 443.

⁶ Madden p. 7.

⁷ Claridge pp. 244, 340, 391, 403, 452 f., 479 f.

danske Guvernement, at endnu kræver Englænderne i Teorien ingen Højhedsret udenfor Forterne. De Negre, der har engelsk Flag, nyder kun Beskyttelse, men staar ikke under engelsk Lovgivning. I Praksis behandles de dog ligesom Danskernes allierede blandt Negerstammerne, og der tilføjes, at i paakommende Tilfælde vil Englænderne nok vide af de faktiske Forhold at skabe politiske Rettigheder¹. I Virkeligheden holdt Englænderne altsaa Skridt med Danskerne; det var kun deres teoretiske Syn paa Sagen, der var anderledes.

III. Territorialstriden i Afrika.

Naar denne Strid fortjener nærmere Omtale, skyldes det dels, at den danner et interessant Forspil til Konflikterne om Afrika et halvt Aarhundrede senere, dels at den giver en Forestilling om Forholdet mellem Stormagt og Smaamagt i moderne Tid.

Nøjagtigt at angive de omstridte Territoriers Udstrækning lader sig ikke gøre, fordi Negerstaterne ikke havde bestemte Grænselinier, men var omgivet af ubeboede Landstrækninger, og fordi Negerstammerne ofte flyttede rundt mellem hverandre.

Efter at den hollandske Overmagt paa Guldkysten i 1780'erne var bragt til Ophør, var en Rivalitet mellem Englændere og Danske naturlig. Som nævnt havde Englænderne allerede under Ufreden med Ashanti søgt at trænge sig frem paa Danskernes Bekostning. Dette skete dog ikke i Overensstemmelse med Hjemlandets Ønsker. I Slutningen af 1820'erne var Styrelsen af de engelske Besiddelser paa Guldkysten overgaaet til de Købmænd i London, som drev Handelen paa Afrika, og hvad de krævede, var naturligvis først og sidst Fred.

En lille Affære fra 1830 illustrerer dette. Englænderne paa Fort St. James havde skudt en Kanonkugle tæt foran Boven af en østgaaende dansk Kano, idet de havde fundet paa at kræve, at Fartøjer, der kom Vest fra, først skulde lægge ind ved deres Fort. Det kom derefter til Skriveri mellem det danske og det

¹ G. J. 430/1846.

engelske Fort, og Sagen blev refereret til London; men Købmændene her svarede, at danske Skibe naturligvis skulde have Lov først at lægge ind ved det danske Fort, og de tilføjede: »Vi undlader ikke at udtale vor Beklagelse over, at denne Sag synes os alene at være beregnet paa at frembringe Splid, og vi anbefaler kraftigt en Fortsættelse af den gode Forstaaelse, gensidige Tillempning og frie Handel, som hidtil har eksisteret, og som vi er overbevist om vil befindes mest fordelagtig for alle Parter¹.

Til at gennemføre dette Program havde Købmændene som Guvernør udsendt Kaptajn George Maclean. Det var denne betydelige Mand, der fik gjort Alvor af Freden med Ashanti, og med enestaaende Dygtighed lykkedes det ham derefter i en Aarrække at stifte Fred blandt Negrene, saaledes at der blev de bedst mulige Betingelser for Handels og Civilisationens Fremskridt. Selv Dr. Madden, der blev sendt ud for at kritisere ham, indrømmede, at Englændernes Indflydelse over de indfødte i meget væsentlig Grad beroede paa hans fredsstiftende Evne². Han grundfæstede derved i Virkeligheden Englands Herredømme paa Guldkysten, og han bør rettelig regnes blandt de saakaldte »Empire-builders«. Den Retfærdighedsfølelse, hvormed han gjorde Ret og Skel, var imidlertid, som det ogsaa kan ses af det følgende, alene bestemt af Officerens Omhu for Fædrelandets Vel, og hans Værk kan kun paaskønnes ud fra dette Synspunkt.

Skæbnen vilde, at han fra dansk Side i Guvernør Fr. S. Mørck fik en ligesaa fædrelandssindet Modstander. Mørcks Rygte blev senere sværtet, fordi han mod Slutningen forsumpede fuldkomment, og fordi han kom paa Kant med en Missionær, der bagefter beskrev ham som »et af de mest principløse og lastefulde Mennesker, der nogensinde har eksisteret, og som efter at have hengivet sig til Drik i Selskab med Købmænd, der indirekte deltog i Slavehandelen, naturligvis var nødt til at lukke

¹ African Committee til C. O. 12/10 1830 og Udtog af Brev fra Afr. Com. til the President and Council of Cape Coast Castle 11/10 1830. C. O. 267/106.

² Madden p. 12.

Øjnene for deres Foretagender¹. Dette maa man dog ikke lægge for megen Vægt paa. Ved samme Tid var Maclean Genstand for den mest ondartede og uretfærdige Sladder i London. Nedsættende Omtale forværredes altid paa Vejen til Europa. Til en Begyndelse er der ingen Tvivl om, at Mørck med Iver virkede for Plantagedrift, for at hævde Territorialretten og for at drage Handelen over paa danske Hænder, og et Sammenstød mellem Mørck og Maclean var altsaa, hvad der kunde ventes.

Et ældre Konfliktspørgsmaal bragte dem allerede i 1835 til Irritationens Toppunkt overfor hinanden. I den Overenskomst, der i Febr. 1831 blev sluttet mellem Englændere og Danskere², bestemtes, at det Kautionsbeløb, Ashantikongen stillede, skulde opbevares med Halvdelen paa Fort Christiansborg og Halvdelen paa det engelske Fort Cape Coast Castle. Dette blev senere lavet om til, at Englænderne skulde opbevare det hele, men Danskerne nøjes med et Sikkerhedsbevis for deres Halvpart, saaledes at de kun skulde have den udbetalt, hvis der indtraadte Brud paa Fredsvilkaarene³. Bagefter vilde Englænderne dog kun udstede Sikkerhedsbeviset, hvis Danskerne vilde betale Halvdelen af Fredsomkostningerne⁴, idet alle Forhandlinger med Negre var forbundet med store Omkostninger. Herom førtes i de følgende Aar en stadig Brevveksling⁵, der forsaavidt havde været overflødig, som Ashanti skikkede sig vel og fik Sikkerhedssummen tilbage efter den i Fredstraktaterne fastsatte Tid⁶. Navnlig da Mørck i 1834 var blevet Guvernør, blev der presset paa fra dansk Side, og til sidst løb Korrespondancen ud i, at de to Guvernører gensidigt beskyldte hinanden for at misforstaa de tilsendte Breve⁷.

¹ Depeche fra København til the Foreign Office (herefter forkortet: F. O.) ⁵/₂ 1842, C. O. 267/177. Jvnf. G. J. 430/1837 og 439/1846.

² Se Side 356.

³ Kopi i C. O. 267/131. — G. J. 252/1831.

⁴ G. J. 311/1831.

⁵ G. J. 341/1832 og 795/1834.

⁶ G. J. 580/1838.

⁷ Afr. Merchants to C. O. ²⁵/₁₁ 1835 med Guvernørernes Korrespondance vedlagt. — G. J. 34, 83, 84 og 91/1835.

Stemningen var saaledes forberedt, da der kom alvorligere Sager for. Beboerne af Akvapimbjergene havde som nævnt ikke undertegnet Freden med Ashanti¹, og blandt Akvapimmerne og deres Naboer mod Nordvest Akimmerne herskede der en stadig Uro². For at sikre Stierne — de stedlige Handelsveje — som gik derigennem op til Ashanti, maatte det danske Guvernement postere Soldater ved dem³, og endelig forsøgte man i Sommeren 1835 at genoplive Iserts Traktat med Krobbo af 1788⁴.

Dette har aabenbart voldt Vanskeligheder; for i Nov. 1835 rejste Mørck selv derop. Han skrev i sin Indberetning, at han tog derop »dels for sin Helbred og dels for at undersøge, hvorvidt Kolonisation dér er mulig«; men da han kom derop, »erfarede« han, at der var alvorlig Strid mellem Akvapimmer og Krobboer⁵. Han søgte at mægle; men da Krobboerne ikke vilde lystre ham, foretog han med Akvapimmernes Hjælp en militær Ekspedition imod dem, og den 12. Jan. 1836 kom det til et Slag, hvor Krobboerne blev slaaet og havde et Tab paa 42 døde og 60—70 saarede. De maatte derpaa slutte Fred og stille Gidsler samt betale Omkostningerne ved Ekspeditionen⁶, og senere bekræftedes efter de indfødtes Regler deres Hengivenhed for de Danske⁷.

Imidlertid havde de ikke andet at betale med end Palmeolie, og i den følgende Tid maatte de derfor afstaa deres Høst heraf til Danskerne. Mørck paastod bagefter, at han ikke havde paavirket dem til at betale paa denne Maade⁸; men for Eng-

¹ Se Side 356. — Jvnf. G. J. 445/1832 med fhv. Interimsguvernør H. G. Linds Kritik af Fredstraktaten af 9/8 1831.

² G. J. 623 og 647/1833, 34 og 84/1835. Ved Hjælp udefra blev »Akimdronningen« afsat 1835.

³ G. J. 83/1835.

⁴ Se Side 352. — G. J. 89/1835.

⁵ Iserts Traktat 1788 er sluttet med Krobboerne; men i sin Indberetning derom benævner han dem selv som den akvapimske Nation. Krobboerne maa nok snarest regnes for en Del af Akimfolkene. Endnu 1872 maatte Englænderne bilægge Strid mellem Krobbo og Akvapim (Claridge p. 640).

⁶ G. J. 224/1836.

⁷ G. J. 324 og 338/1836.

⁸ Gtks historiske Fremstilling 5/12 1837 i Pakken 1804—48.

lænderne maatte det alligevel komme til at se ud, som om man havde at gøre ikke blot med et positivt Forsøg paa at hævde dansk Territorialret, men muligvis ogsaa med Bestræbelser for at flytte Handelen over paa danske Hænder.

Med Tanken paa Englænderne var Mørcks haandfaste Fremgangsmaade et vellykket Spil. Han vidste, at netop blandt de paagældende Negerstammer intrigerede Englænderne i de senere Aar for at vinde Tilhængere¹, og i Sept. 1835 indberettede han, at Akimmerne vistnok var mere engelsk- end dansksindede². I 1835 havde Maclean endog sendt engelske Soldater ind paa Stammernes Territorium. Mørck havde gjort Indsigelse herimod, og en Brevveksling var i Gang om Sagen.

Det var vistnok denne Brevveksling, der fik Maclean til at fordybe sig i Spørgsmaalet om Territorialretten; for allerede i Febr. 1836 kom han til det Resultat, at Danmark ingen Ret havde til Akim og Akvapim, men at de burde tilhøre England. Det kom derfor den 8. Marts til et Møde mellem de to Guvernører. Her kunde man dog blot blive enige om at lade Sagen afgøre af Hjemlandets Regeringer, idet Maclean lovede, at han imens vilde lade være at antage Akvapimmerne som engelske Under-saatter³.

Krobboaffæren havde altsaa været Englænderne for meget. Følgen blev diplomatiske Diskussioner, som for Danmark kun frembød den usikreste Vej til Opnaaelse af den attraaede Territorialhøjhed.

Mens Diskussionen gik sin langsommelige Gang i Europa, fortsattes Begivenhederne i Guinea. Mørck vilde nu gerne have bragt de Akvapimfolk, der sammen med ham havde besejret Krobbo, til ogsaa at knytte sig til Danskerne. Samtidig arbejdede Maclean paa at vinde dem. Den øverste Høvding var engelskvenlig; men Mørck fik ham afsat med Støtte fra andre af Høvdingerne, og den 9. Jan. 1837 blev en ny Høvding indsat⁴. Paa

¹ G. J. 617/1830 og 89/1835.

² G. J. 142/1835.

³ Gtks historiske Fremstilling 5/12 1837 i Pakken 1804—48. — G. J. 324/1836.

⁴ G. J. 338, 411 og 418/1836, 442/1837.

Grund af sin Uduelighed forvoldte han dog senere megen Uro, og enkelte Akvapimhøvdinge vedblev stadig at være engelskvenlige¹. Englænderne paa Kysten fandt derfor gentagne Gange Anledning til at bønfalde Hjemlandets Myndigheder om at faa den danske Regering til at bremse Mørcks Foretagender².

Den Klage, som den engelske Regering præsenterede i København angaaende Mørcks saakaldte Overgreb, blev ganske bemærkelsesværdig. Englænderne i Accra havde formet deres Besværing i moderate Vendinger. De skrev, at nogle indfødte — ja den største Part af dem — havde danske Flag, og Danskerne kaldte dem deres Undersaatter, medens andre — »vi ved ikke nøjagtigt i dette Øjeblik hvormange Landsbyer« — havde engelske Flag, og de handlede med Englændere og Danskere iflæng. Bedre syntes man det var, hvis alle blev engelske eller i det mindste erklæret uafhængige af Danskerne³.

Denne Skrivelse blev sendt til London; men Londonkøbmændenes Klage til Koloniministeriet er ganske anderledes. Maaske skyldes dette Maclean. Han var i London fra Sommeren 1836 til Sommeren 1838; Claridge siger, det var af Helbredshensyn⁴; men naar Opholdet strakte sig netop over denne Periode, tyder det paa, at der har været nogen Forbindelse med den her omtalte Affære.

I London blev Skildringen af Mørck meget værre. Han fik Skylden for det hele. »Han har«, siges der, »bragt Egnen omkring vort Etablissement ved Accra i Krigstilstand ved at opelske Strid. Han har sendt Militærstyrker ud for at standse de indfødtes Handel med England. De europæiske Etablissements Fred er i Fare. Det paastaas, at Fredstraktaten med Ashanti 1831 erklærer Akimmer og Akvapimmer uafhængige — skønt

¹ Afr. Merchants til C. O. 11/8 og 12/10 1837, C. O. 267/144. — G. J. 480 og 498/1837, 611/1838, 861 og 887/1839.

² The President & Council of Cape Coast Castle til Afr. Merchants 17/5 og 14/7 1837, C. O. 267/144, og 1/3 1838, C. O. 267/150.

³ Residents of British Accra til the President & Council of Cape Coast Castle 4/7 1836, F. O. 211/32 Arkivet fra The Foreign Office er i The Public Record Office, London; Kopi i Pakken 1804—48.

⁴ Claridge p. 426.

disse to Folkefærd jo slet ikke nævnes i Traktaten. Vidtstrakte Distrikter vil blive kastet ud i en langvarig og blodig Krig. De værste Lidenskaber vil blive vakt, Englændernes Handel vil blive lagt øde o. s. v.¹.

Den engelske Regering har jævnlig haft et aabent Øre for Klager fra Londons City. Vel ønskede man ikke selv Herredømmet med tilhørende Administrationsomkostninger for vedkommende Distrikter. Heller ikke forlod man den Opfattelse, at de i Virkeligheden var uafhængige². Men som der ogsaa er andre Eksempler paa i engelsk Kolonipolitik, vilde man dog heller ikke lade andre faa Højhedsretten. Den engelske Gesandt i København H. H. Wynn fik derfor Ordre til at forebringe en Klage for den danske Regering³.

Denne Klage blev modtaget paa en højst besynderlig Maade. Den danske Udenrigsminister H. Krabbe-Carisius hører ikke til de betydeligste, Landet har haft. Han var allerede til Aars, og der er Eksempel paa, at han ikke var klar over sin egen Regerings Planer, idet Efterretningen om, at den danske Konge havde besluttet at sælge Etablissementerne, først naaede ham igennem den engelske Gesandt⁴. Da nu Wynn arriverede med sin Klage, lovede han først at lade Sagen gaa til rette vedkommende og udtalte, at han delte den engelske Udenrigsministers Syn paa, hvorledes Guvernører burde opføre sig; men derefter løb hans Iver for at takkes det store England helt af med ham, og al Diskretion blev glemt. Wynn rapporterer herom: »Han tilføjede, at han ikke tvivlede om, at det vilde befindes at være overdreven Nidkærhed fra Guvernementets Side, som ikke vilde blive billiget; at ingen stor Klogskab kunde ventes hos en Løjtnant af Flaaden [Mørck], og dog kunde de ikke anbringe Guvernementet i mere erfarne Hænder paa Grund af Klimaets Usund-

¹ Afr. Merchants til C. O. $\frac{5}{12}$ 1836, C. O. 267/136.

² Stephen til Strangways $\frac{31}{1}$ 1837, F. O. 211/32.

³ F. O. til Wynn $\frac{10}{2}$ 1837, F. O. 211/32. — Wynn's Note i Original og med Bilag i Pakken 1804—48.

⁴ Wynn til F. O. $\frac{31}{1}$ 1841, C. O. 267/167. — Ved Reskr. $\frac{5}{2}$ 1842 fik DfuA. derefter særlig Underretning om Beslutningen (Copie-Bog over Hs. Majst.s Rescripter $\frac{2}{1}$ — $\frac{10}{2}$ 1841, Rigsark.).

hed; ingen mere fremtrædende og heller ingen, som havde Udsigt til Eksistensmidler hjemme, vilde tage det paa sig¹.

Foreløbig kunde Englænderne altsaa glæde sig ved denne Trøst, men det endelige Svar fik de Lov at vente længe paa². Stor Undersøgelse blev foranstaltet, og Mørcks Mening hørt. Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet udarbejdede en stor historisk Fremstilling, der dog ved Spørgsmaalet om Territorialretten omtaler, »hvor vanskeligt det er at tilvejebringe andet end Probabilitets Beviser for den tidligere Tid; det kan nemlig ikke udfindes, naar de omhandlede Nationer først har anerkendt den danske Højhed, da dette er forefaldet i de privilegerede Handelskompagniers Tid, hvis Akter er tabte«³. Først den 31. Marts 1838 blev Svarnoten overleveret, idet en Mængde Akter blev stillet til Englændernes Raadighed.

Denne Note blev Hovedindlægget fra dansk Side. Selv om dens Tone var vag, afveg den dog meget fra Krabbe-Carisiuss Forhaandsbetragtninger. Først udtaltes, at Danmark ikke havde til Hensigt at forbyde Negrenes Handel med Englænderne. Dernæst, at naar Mørck gik saa kraftigt frem overfor Krobboerne, var det for at dæmpe et Oprør. Akimmer, Akvapimmer og Krobboer stod under dansk Højhed siden 1781 og 1783, idet deres Høvdinger modtog »des appointements réguliers«. Danskernes Betydning i Krigen med Ashanti fremhævedes, og efter Krigen vendte de paagældende Stammer tilbage til deres tidligere Stilling til Danskerne. Deres Afhængighed af Englænderne var udelukket; men der kunde være Tvivl, om de var uafhængige eller knyttet til Danskerne⁴.

Samtidig meddelte den danske Regering Mørck, at den støttede ham, dog med det Tillæg, at han burde være forsigtig over-

¹ Wynn til F. O. 24/2 1837; en foreløbig Svarnote blev oversendt af Wynn til F. O. 28/2 1837 og videresendt til Londonkøbmændene (Afr. Merchants) 14/3 1837, C. O. 267/142.

² Englænderne rykkede for Svar ved Note 6/9 1837, Original i Pakken 1804—48.

³ Gtks historiske Fremstilling 5/12 1837 i Pakken 1804—48.

⁴ Wynn til F. O. 12/4 1838, C. O. 267 150. — Koncept til Note til Wynn 31/3 1838 i Pakken 1804—48.

for Englænderne¹; og den danske Gesandt i London blev mindet om, at Englænderne jo ikke sad inde med Modargumenter².

Danmark vovede altsaa et forsigtigt Forsvar, men uden Held. Maclean fik Sagen til Eftersyn og afgav den 4. Juni 1838 en vidtløftig Betænkning. Han udtalte her, at skønt de engelske Myndigheder ikke ønskede nogen Højhedsret, saa havde Krobboerne dog i umindelig Tid anset sig selv for engelske Under-saatter. Da Mørck saa, at de havde engelske Flag, havde han op-hidset Akvapimmerne, saa de ikke blot massakrerede alle de Krobboer, de fik fat paa, men ødelagde »hele Skove af Palme-træer«, saa Handelen med Palmeolie hørte op, og Negrene ikke kunde betale deres Gæld til de engelske Købmænd. De andre Negre havde før været hollandske; men da Hollænderne ikke besatte deres Pladser igen, skønt de ved Freden 1784 fik dem til-bage, maatte Englænderne have Krav paa dem. Danskerne havde skaffet sig Forbindelse med Akim og Akvapim ved Be-stikkelser omkring Aar 1800; men under Ashantikrigen fik disse Stammer engelsk Flag og Gage, og deres Uafhængighed blev fastsat ved Freden 1831. Senere havde de gentagne Gange bedt om engelsk Beskyttelse. Til alt dette føjede Maclean et Brev med Efterretningen om, at den danske Regering støttede Mørck og havde gjort ham til Ridder af Dannebrog³.

Maclean's Betænkning kan gælde for Hovedindlægget fra engelsk Side. Medens man fra dansk Side søgte at dokumentere, mødte man hos Modparten næsten kun løse Paastande. Mest Interesse frembyder Paastanden om Englændernes Alliance med Negrene under Ashantikrigen; men noget Bevis for den er det aldrig lykkedes at finde. Den dukkede op igen senere og gav An-ledning til en vidtløftig, men forgæves Undersøgelse i England⁴. Naar alt kom til alt, var de danske Krav med al deres Usikkerhed

¹ DfuA. til Gtk. 29/3 1838 i Pakken 1804—48. — Instruks til Mørck 7/4 1838 i Guineiske Journalsager 311/1891.

² Instruks til den danske Gesandt i London 29/5 1838 i Pakken 1804—48.

³ Maclean til Afr. Merchants 4/6 og 9/6 1838, C. O. 267/150. Kopi i Pakken 1804—48.

⁴ C. O. til Addington, F. O., 30/11 1843, C. O. 96/3.

dog bedre underbygget. Hvis den danske Regering havde formaaet at støtte dem eller blot sat noget ind paa en effektiv Hævdelse af Territorialretten, kunde Situationen nok være reddet; men nu vidste Englænderne, at de intet havde at frygte, og uden videre erklærede de sig derfor utilfreds med den danske Dokumentation og forlangte paany Mørcks Fremfærd standset¹. Danmark stak da øjeblikkelig Piben ind. Hvad andet kunde man vel vente sig af en Mand som Krabbe-Carisius? Mørck fik Ordre til at afholde sig fra ethvert Skridt, der »endog blot tilsyneladende« kunde skade Englændernes Handel, til at genoprette det gode Forhold til det engelske Guvernement, og til »mere end det hidtil havde været Tilfældet« at lade sine personlige Anskuelser »vige for overordnede politiske Hensyn«².

Stakkels Mørck. Aaret efter døde han. Det kan bebrejdes ham, at han ved sit Drikkeri fremskyndede sin Død, saa Maclean blev efterladt som den, der nu var bedst inde i Forholdene. I Fremtiden blev det Macleans Paastande, der fik den største Betydning.

Adskillige Aar forløb, før en ny dansk Guvernør kom ud. Det danske Styre maatte imens skøtte sig, som det bedst kunde. Alligevel fik Dr. Madden, da han i 1841 besøgte Kysten, det Indtryk, at kun faa af Negrene omkring Accra sluttede sig til Englænderne, medens betydelige Byer i det Indre anerkendte dansk Højhed³. Da endelig B. J. C. Wilkens i 1842 skulde rejse ud som Guvernør, forhørte den engelske Regering sig om hans Omgængelighed. Den engelske Chargé d'affaires i København Browne beskrev Wilkens som »en fredelig ung Mand med gode Principper«, men raadede dog til, at man i London skulde søge at paavirke ham til ikke at nære Fordom mod Maclean. Ja, han beviste endog sin Ringeagt for Danmark ved at foreslaa, at

¹ F. O. til Wynn 24/7 1838, F. O. 211/33. — Note 28/7 1838 i Pakken 1804—48.

² Krabbe Carisius' Afgørelse 8/8 og Gtks Instruks til Mørck 29/8 1838 i Pakken 1804—48.

³ Madden p. 76. — Jvnf. den danske Indberetning 26/10 1842 i Pakken 1804—48.

man skulde give Wilkens en Anbefalingsskrivelse med til Maclean¹. Intet Under, at denne Englændernes Myndling ved sin Ankomst til Etablissementerne fik det Indtryk, at »Negrene tror desuden mange Steder, at det danske Guvernement er underlagt det engelske«². Wilkens døde imidlertid efter faa Maaneders Forløb, og Interimsguvernør efter ham blev den førnævnte dygtige Edv. J. A. Carstensen, som ingenlunde lod Englænderne give sig Forskrifter.

Ved hans Tiltræden var der Uro paa alle Kanter, saa han maatte gribe ind med Kraft. Følgelig genvaktes hurtig hele Striden fra Mørcks Tid. Først drejede Uroen sig om et Høvdingeskifte i Akim, hvorved den nye Høvding aflagde Ed til Kongen af Danmark, saa Danskernes Stilling altsaa blev styrket³; men den direkte Anledning til Stridens Genopvækkelse blev en Akvapim-Landsby ved Navn Blækhuso, der førte dansk Flag, men som Englænderne hævdede at have Privatejendomsret til. Englænderne forlangte de danske Flag udleveret; men Carstensen, der var en forsigtigere Mand end Mørck, foreslog, at Sagen skulde afgøres i Europa. Han havde saa meget mere Grund hertil, som Englænderne var ved at udvide deres Magt paa Kysten, saa det kunde nok være af Betydning, at der var faste Grænser for Territorialhøjheden⁴. Sagen kom derfor atter til at gaa Diplomatiets Vej.

I sin Indberetning derom paastod Maclean, at selv om han ikke anerkendte den danske Højhed, undgik han dog direkte Sammenstød. Denne Tilbageholdenhed passede nu ikke mere Købmændene i London, og de benyttede Lejligheden til at foreslaa Koloniministeriet, at man skulde gaa kraftigere frem og slutte Handelstraktater med de omstridte Negerstammer⁵.

¹ F. O. til Browne ²⁹/₃ 1842, F. O. 211/37. — Browne til F. O. ⁵/₂ 1842, C. O. 267/177.

² G. J. 227/1842.

³ G. J. 48/1841, 270/1842, 287 og 363/1843, 437/1847.

⁴ G. J. 288/1843, ²⁶/₁₀ 1842, Original i Guineiske Journalsager 311/1891.

⁵ Maclean til Nicholls ¹⁷/₁₂ 1842 og Hutton & Nicholls til Stephen ²³/₃ 1843; jvnf. Reid. Hutton & Nicholls til the President & Council, Cape Coast Castle ⁸/₆ 1843, C. O. 96/2.

Da der nu ogsaa var indløbet Efterretning om, at Danmark tænkte paa at sælge Etablissementerne, og især da der var Udsigt til et fransk Køb, hvorom senere, foretog Koloniministeriet endelig en stor Undersøgelse af hele Territorialsprogsmaalet og en Oversigt blev affattet. Blandt dem, der raadede til Køb, var Dr. Madden, og modstræbende kom Ministeriet ogsaa til det Resultat, at et Køb var det sikreste. Dette fremgaar af en Efterskrift, føjet til Oversigten og underskrevet af J. S[tephen], som i den Periode var Sjælen i engelsk Kolonipolitik. Denne Efterskrift fortjener at anføres i sin hele Længde, fordi den belyser engelsk Mentalitet og Synspunkt i lige Grad. Den lyder: »Jeg frygter, at Resultatet bliver, at Købet er mere anbefalelsesværdigt, end det ved første Øjekast kunde se ud til. Ingen betvivler Danskernes Ret til deres Forter eller til at sælge dem. Alt hvad der er tvivlsomt, er deres Suverænitet over de omboende Stammer og det omliggende Territorium. Naar først Franskmandene har købt Forterne, vil de ingen Vanskelighed have ved at underbygge den anden Fordring. En ubetydelig Smule Dygtighed er alt, hvad der forlanges til at udforme en hvilken-somhelst europæisk Stats Ret til Suverænitet over vilde Stammer — d. v. s. at udforme den argumentvis saa vidt som til at bringe enhver anden europæisk Stat, der benægter den, til Tavsighed. Af alle Nationer i Verden er Englænderne de mest tilgængelige for den Slags ad homines Argumenter, fordi vi i alle Dele af Kloden har leveret Eksempler, som vore Modstandere vil paaberaabe sig imod os, til Støtte for den Doktrin, at den europæiske Race har Ret til at byde, og alle andre Racer er bundet til at lyde. Hvor heldig vor Diskussion med Danskerne end var for ti Aar siden [maa betyde: i foregaaende Tiaar], vilde det nu være forgæves at overbevise Frankrig om, at hvis det køber disse Forter, vil det ingen Ret have til at gøre Krav gældende paa den tilliggende Suverænitet. Ja, jeg antager, at det kun vilde være daarlig Politik i det hele taget at drøfte Spørgsmaalet med dem, da det vilde være at skærpe deres Appetit for Købet»¹.

¹ Danish claims to the Sovereignty adjoining the Danish settlements on the Gold Coast, the Colonial Office 13/3 1843, C. O. 96.3.

Trods disse Betragtninger var Modstanden mod Erhvervelser, saavel af Danskes som af indfødtes Territorium i den engelske Regering dog for stærk, og Koloniministeren vovede kun at foreslaa en Henstilling til Danmark for at hindre Misforstaaelser med Hensyn til Territorialretten i Tilfælde af, at de danske Forter blev solgt til en anden Stat¹. I Overensstemmelse hermed skete der en Henvendelse til den danske Regering, idet man mindede om, at den engelske Regering forhen havde støttet Maclean, og at den danske Regering havde samtykket heri, »selv om den ikke tydeligt fralagde sig den Ret til Suverænitet, der blev hævdet af dens Myndigheder«, altsaa af det danske Guvernement. Den engelske Regering havde nu ikke i Sinde at gøre et Bud paa Forterne; men for at hindre Misforstaaelse erklæredes, »at den britiske Regering ikke kan indrømme, at en hvilken-somhelst fremmed Magt, til hvem Forterne maatte blive overdraget, har nogen Ret til, paa Grundlag af en Bemyndigelse fra Danmark, at indlade sig med de indfødte Stammer eller at afbryde britiske Undersaatters Handel paa Vestkysten af Afrika«. Der tilføjedes, at den engelske Regering ventede en Svarnote, »grundet paa den danske Regerings Oprigtighed og Retfærdighedsfølelse ... og som formelt udtrykker Danmarks Samstemmighed i denne Erklæring«. Desuden ønskede man nye Instrukser for Carstensen »til at være mere forsigtig, end han syntes disponeret til, og til at undgaa ved Samkvemmet med de indfødte Stammer al Grund til Sammenstød mellem britiske og danske Myndigheder«².

Man undlod altsaa atter at tage endelig Stilling til Spørgsmaalet om den danske Suverænitet. Trods Notens arrogante Form blev der heller ikke opnaaet videre. Dansk Udenrigsminister var nu Reventlow-Criminil, en langt mere kapabel Mand. Da Wynn overbragte Noten, fik han at vide, at der endnu intet var foretaget for at udføre Salget, og at England skulde have Forkøbsret; men der var Grund til at tro, at Frankrig eller Bel-

¹ C. O. til F. O. 17/4 1843, C. O. 402/1.

² F. O. til Wynn 21/7 1843 med Bilag, F. O. 211/38. — Noten 21/8 1843 i Original i Pakken 1804—48.

gien gerne vilde købe — forøvrigt var Udenrigsministeren ikke selv stemt for Salg, fordi den aarlige Omkostning ved at beholde Etablissementerne var ringe, og fordi Omstændigheder kunde indtræffe, der gjorde dem betydningsfulde for dansk Handel¹. En senere Svarnote henviste blot til Noten af 31. Marts 1838², og yderligere diplomatisk Korrespondance om Sagen er ikke forefundet. Naar Salg ikke skulde finde Sted, var Spørgsmaalet uden praktisk Interesse, og det ligger jo ikke til Englænderne at spille Tid paa teoretiske Affærer.

Nogen Løsning fandt Problemet altsaa ikke. Den danske Instruks af 1820 blev heller ikke tilbagekaldt, og Forholdet kunde derfor godt blive generende i det daglige Liv paa Kysten. Reel Magt over Negrene havde ingen af Guvernementerne, og det er sandsynligt, at de mere durkdrevne blandt de sorte har set deres Fordel i at være Ven snart med den ene Part, snart med den anden. Efterhaanden forøgedes dog Europæernes Indflydelse noget, og dette fik Negrene til hyppigere at søge de hvides Afgørelse i retslige Stridigheder. Den engelske Guvernør Winniett mente, at nogle af de omstridte Stammer foretrak engelsk Jurisdiktion³.

Dette Spørgsmaal om Retspleje førte endnu saa sent som i 1849 til et Sammenstød. Englænderne afhentede en indfødt Forbryder paa det omstridte Territorium, noget de aabenbart før havde gjort, naar det gjaldt at faa fat paa Skyldnere. Denne Gang forlangte Danskerne Udlevering af den indfødte under Henvisning til, at Forbrydelsen var begaaet paa dansk Territorium. Følgen blev en Korrespondance, hvorunder Englænderne paastod, at de ofte havde afgjort Sager fra Akim. Selv Høvdingen af Akim havde sendt Bud, da han blev stævnet; men da Tiltalen var kriminel, og han blev opfordret til at møde i egen Person, undskyldte han sig med, at han var dansk Under-saat. I Beretning herom til London tilføjes, at da hans Sag er klar, skal man ved passende Lejlighed se at faa ham sat fast

¹ Wynn til F. O. 21/8 1843, F. O. 84/474.

² Koncept, dateret 1845, i Pakken 1804—48.

³ Winniett til C. O. 31/12 1847, C. O. 96/11.

og faa ham til at give Sikkerhed for sin Opførsel. Ligeledes omtales, at Høvdinger fra de omstridte Omraader under Ophold i Fort St. James havde aflagt Ed til Englænderne. Alligevel fandtes der ingen Dokumenter derfor¹. Den videre Udvikling af Diskussionen om disse Foreteelser blev standset af Salgsforhandlingerne.

Resultatet af hele Territorialstriden blev, at skønt Danskerne omkring 1831 havde ligesaa gode, ja maaske bedre Muligheder end Englænderne for at udvide deres Herredømme indefter i Landet, havde de i 1849 kun Sikkerhed for deres Herredømme over en sandet Strimmel Jord langs Havet, dels fordi der i København manglede Interesse for Sagen, saa ingen vilde sætte noget ind derpaa, dels fordi det danske Diplomati savnede behørig Dristighed. Af de engelske Udtalelser fremgaar det indirekte, at Sagen nok havde ladet sig forsvare. Ikke blot var Salg nu blevet den eneste fornuftige Udvej; men da der ikke var meget at handle med, blev man desuden tvunget til at sælge til Spotpris.

IV. Vanskeligheder som Følge af Slavevæsenets Ophør.

I Forbindelse med Slavehandelens og Slaveriets Ophør skimtes en Række Problemer, som dog ikke alle kan belyses.

Uden Tvivl fortjener Englands Anstrengelser for at afskaffe Slavevæsenet den største Anerkendelse. En offentlig Mening, baaret af beundringsværdig Humanitet, bragte England til at optræde som Leder i den internationale Bekæmpelse deraf, og en Række Traktater blev sluttet med eller paatvunget de in-

¹ Fitzpatrick til C. O. 19/9 1849, hvori indlagt R. E. Smidt, Fort Christiansborg, til George Smith, Fort St. James, 16/5 1849 og Fitzpatrick til R. E. Smidt 5/6 1849, C. O. 96/15. — Trykt i: British and Foreign State Papers (senere forkortet: Br. & For. St. P.) 1849—50, pp. 67 ff.; de to sidste Breve er trykt i deres Helhed, det første kun i et hensigtsmæssigt Uddrag. — G. J. 824, 825, 890 og 948/1849. — Finansministeriet til Udenrigsministeriet 15/1 1850 med Bilag i Guineiske Journalsager 311/1891.

teresserede Stater¹. Ligesaa sikkert er det imidlertid, at England intet Sted fandt mere velmenende Støtte end hos Danmark, og dog kan man ikke frigøre sig for den Tanke, at Englænderne i 1830'erne og 1840'erne i Anledning af Slavesagen maaske har optraadt temmelig arrogant overfor Danskerne og udnyttet Spørgsmaalet paa en utiltalende Maade. I saa Fald har Danmark kun delt Skæbne med flere andre Nationer, og skulde Problemet endeligt løses, maatte Forholdet undersøges ogsaa for deres Vedkommende.

Englænderne paaskønnede den berømte Forordning af 1792, der forbød Udførsel af Slaver fra dansk Guinea til Vestindien². De fandt ogsaa stor Villighed hos Danmark til ved Kielerfreden at gaa ind paa overhovedet at forbyde danske Undersaatter at handle med Slaver³. Endskønt det varede en rum Tid, før disse Bestemmelser blev efterlevet, vedblev den gode Forstaaelse indtil 1830'erne. I 1822 klagede den engelske Regering rigtignok over, at nogle Slaveskibe havde falske Papirer, der blev udgivet for franske, men blev forfærdiget paa St. Thomas; men ved en Undersøgelse kom den danske Regering til det Resultat, at Anklagen var fuldstændig ubegrundet⁴. I Virkeligheden blev der i denne Periode aldrig fundet Slaveskibe under dansk Flag⁵.

Fra omkring 1833 blev England imidlertid ganske anderledes aggressivt. Ved Ophævelsen af Slaveriet kom det langt forud for Danmark i Udviklingens Gang, og i de følgende Aar benyttede Englænderne enhver Lejlighed, god eller daarlig, til

¹ A. P. Newton i: *The Cambridge History of British Foreign Policy* II, pp. 235 ff. og 244 f.

² Saaledes Wynn til Aberdeen 26/8 1828, Br. & For. St. P. 1828—29, p. 394. — Om Forordningen: C. A. Trier i *Hist. Tidsskr.* 7, V, pp. 405—508. — Om dens langsomme Gennemførelse: G. J. 501 og 502/1804, 706/1805, 795/1806.

³ Art. VIII i Freden, som er trykt i Br. & For. St. P. 1812—14, p. 238.

⁴ Londonderry til Addington 26/3 1822, Br. & For. St. P. 1821—22, pp. 88 f. — Forster til Bathurst 10/9 1822, Br. & For. St. P. 1822—23, p. 271.

⁵ Wynn til Aberdeen 26/8 1828, Br. & For. St. P. 1828—29, p. 394. — Browne til Aberdeen 23/8 1829, F. O. 84/94. — Wynn til Aberdeen 25/8 1830, F. O. 84/110.

at foretage diplomatiske Henvendelser, ja undertiden udøve diplomatisk Pres for at faa Danmark til at følge med i denne Udvikling.

Henvendelserne var af to Slags. Den ene Gruppe havde til Hensigt at paavirke dansk Lovgivning. Omhyggelig Underretning blev givet om de Forholdsregler, Englænderne selv tog; man krævede kraftig Gennemførelse af de Traktater, der blev afsluttet¹; man rettede Forespørgsler om de danske Slavers Stilling²; og den engelske Gesandt i København indberettede omhyggeligt, hvad der blev sagt og gjort i Anledning af Spørgsmaalet i Danmark³.

Et dansk Forslag fra 1832 om gensidig Udveksling af bortflygtede Slaver i Vestindien blev vist tilbage⁴, og ved Traktat af 26. Juli 1834 lod man Danmark tiltræde de fransk-engelske Traktater af 30. Juli 1831 og 22. Marts 1833, hvorefter Parterne tillod hinandens Krigsskibe at undersøge ethvert Skib under deres Flag for at se, om det indeholdt Slaver⁵. Videre blev Danmark opfordret til at forbyde sine Konsuler i fremmede Havne at holde Slaver. Det blev først afslaaet; men til sidst maatte der gives efter, da England meddelte, at en Række andre Magter havde udstedt Forbudet⁶. Da Danmark i 1847 netop havde

¹ F. O. til Wynn 15/12 1836, F. O. 84/205. — Wynn's Note 31/12 1836 i Pakken: Korrespondancesager vedr. Slavehandelens Undertrykkelse, Pakke I, DfuA., Alm. Korr.-S. Littr. S. Rigsark. (herefter forkortet: Slavehandel I).

² F. O. 84/474; Br. & For. St. P. 1843—44, pp. 401 ff.

³ Saaledes Wynn til F. O. 14/12 1844, F. O. 84/530; Br. & For. St. P. 1844—45, pp. 583 ff.

⁴ F. O. til Wynn 10/5 1834, F. O. 84/158; Br. & For. St. P. 1834—35, pp. 111 f. — Wynn's Note 4/5 1834 i Pakken Slavehandel I.

⁵ F. O. 84/142 og 84/158; Br. & For. St. P. 1833—34, pp. 218 ff. — Pakken Slavehandel I. — Schou's Forordninger 26/7 1834; til Traktaten knytter sig desuden Forordn. 3/7 1835 om Negerhandelens Undertrykkelse.

⁶ F. O. til Wynn 11/5 1841, Wynn til F. O. 15/7, 2/9 og 11/10 1841, F. O. 84/371; Br. & For. St. P. 1841—42, pp. 1012 f. — De danske Akter i Pakken Slavehandel I. — I 1842 var der en sensationel Affære om en af Konsulerne Gaspari, som dog blev rensat for Skyld (F. O. 84/413; Br. & For. St. P. 1842—43, pp. 55 ff. — Wynn til F. O. 3/5 1843, F. O. 84/474. Afslutningen paa Sagen ikke i Br. & For. St. P.).

besluttet at frigive sine vestindiske Slaver, indtraf der en kraftfuld Note fra Palmerston, som opfordrede Lande, der havde Besiddelser i Afrika til at forbyde alle deres Undersaatter der at købe og eje Slaver. Argumenteringen er typisk for Palmerston. Det fremhæves, at Slavehold er ikke nødvendigt, fordi der er Folk nok paa Afrikas Kyst, saa fri Arbejdskraft altid kan erholdes. Det beviser England og De forenede Stater. Europæeres Køb og Brug af Slaver kan kun opmuntre Slavehandlere og indfødte Fyrster til at fortsætte Trafikken, »siden det maa være vanskeligt for de uoplyste Høvdinge at begribe, hvordan det kan være, at de samme Nationer, som gør Slavehandel til en Forbrydelse, naar den finder Sted til Vands, skulde tillade og opmuntre den og endog tage Del i den, naar den finder Sted til Lands«¹.

Det er et slaaende Eksempel paa den Langsomhed, der prægede den døende danske Enevældes Bureaukrati, at man ikke havde begyndt paa at ordne denne Sag. Allerede 1846 ansøgte selve Guvernementet om Frigivelse af Slaverne paa Forterne, idet der som Begrundelse herfor anførtes økonomiske Overvejelser²; men først efter Palmerstons Note naaede man ved Forordningen af 16. Febr. 1848 til denne Frigivelse³. Den forlangte Frigivelse af alle Slaver naaede Danmark overhovedet aldrig at faa gennemført, endskønt Guvernementet i 1848 mindede om, at Slaverne paa de private Handelsfaktorer burde frigives⁴. Skulde Danmark have beholdt Forterne, havde en Løsning af Problemet været nødvendig; men dette var forbundet med store Vanskeligheder; for hvis Danmark skulde hævde sin Suverænitæt over de indfødte, maatte Forbudet mod Slaveriet ogsaa udstrækkes til dem.

Den anden Gruppe af diplomatiske Henvendelser var af en endnu ubehageligere Art. Den bestod i en Række Klager over,

¹ Palmerston til Wynn 31/12 1847, F. O. 84/682; Br. & For. St. P. 1847—48, p. 667. — Wynn's Note i Pakken Slavehandel I. — G. J. 396/1848.

² G. J. 291 og 384/1846, 240/1847.

³ G. J. 401/1848.

⁴ G. J. 596/1848.

at dansk Lov imod Slavehandel blev overtraadt, og undertiden medfulgte Paamindelser om at tage saadanne Forholdsregler, at Overtrædelsen ikke kunde gentages. Selv om den danske Regering ved sin Langsomhed og Mangel paa Aktivitet maatte gøre sig fortjent til Englændernes Misfornøjelse, er det dog et Spørgsmaal, om disses Optræden i alle Tilfælde kan retfærdiggøres.

Det er sikkert, at det danske Guvernement i Afrika var ganske ude af Stand til at holde sit Territorium fri for Slavehandel. Fra engelsk Side foreligger der endog Udtalelser om, at de danske Autoriteter selv tog Del deri. Guvernør Winniett udtalte overfor et Parlamentsudvalg, at han troede, de danske Forter leverede Kanoer til Indskibningen af Slaverne, og at han hverken stolede paa dansk eller hollandsk Støtte mod Slavehandelen; men et Kort i det samme Udvalgs Betænkning viser dog den danske Kyst som befriet for Slavehandel¹. Senere findes Udtalelser for, at man nærede Mistanke om, at der var et Slags Agentur for Slavehandel i dansk Accra²; men noget Bevis for saadanne Anklager eksisterer ikke. En Række andre engelske Udtalelser modsiger dem direkte³, og der foreligger ingen Grund til at anse de nævnte Sigtelser for andet end Bagvaskelse.

Noget andet er, at omkring de østlige danske Forter foregik der i alt Fald periodevis en ondartet og fræk Slavehandel til stor Vanære for Danmark. Slaver blev bragt fra det Indre af Landet til Floden Volta og samlet nær dens Munding, undertiden ved Adda tæt ved Floden, undertiden noget Øst derfor, ved Way eller hyppigere ved Atocco. Sædvanligvis blev de saa ført østpaa til Poppo eller Whydah ved Beninbugten noget Øst for det yderste danske Fort ved Quitta. I Beninbugten florerede Slavehandelen endnu. Kun naar et europæisk Krigsskib truede for meget her, skal Slavehandlerne have vovet at udskibe deres

¹ Report from the Select Committee of the House of Lords ... the Final Extinction of the African Slave Trade, Session 1849, pp. 67 og 71.

² Fitzpatrick til C. O. 10/6 1849, C. O. 96/15.

³ Madden p. 87. — Merrivale til Trevelyan 1/12 1849, C. O. 96/17; Br. & For. St. P. 1849—50, p. 66.

Slaver direkte fra Atocco — en engelsk Kaptajn skriver, at dette kun hændte en Gang eller to om Aaret¹. En anden Kilde fortæller, at Slavehandlerne virkelig gik meget forsigtig frem. De havde Spejdere til at advare sig, og ofte blev Slaverne ført i Kanoer over Lagunen mellem Volta og Quitta. Undertiden skaffede man sig Slaver ved at antage de sorte til at bære et eller andet til Whydah for saa, naar de kom dertil, at sende dem om Bord paa Skibene. Saadanne Folk kunde sendes lige forbi Næsen af Danskere og Englændere, og hvis de bad Europæere om Hjælp, anklagede Slavehandlerne dem for Tyveri el. lign.²

Det var denne Trafik, der i 1841 fremkaldte en Henvendelse fra Palmerston til den danske Regering. Med Henvisning til, at den danske Guvernør vidste Besked med Trafikken, men manglede Midler til at undertrykke den, blev Danmark opfordret til at give sine Myndigheder saadanne Midler, og der tilføjes: »Skulde dette være ubelejligt, anmoder de [Englænderne] alvorligt om, at britiske Krydsere maa faa Lov efter behørig Henvendelse til Guvernementet at ødelægge disse Slavefaktorier og uddrive fremmede Staters Agenter»³.

Danskerne vidste naturligvis godt, hvordan det stod til⁴. Flere Gange arrangeredes militære Ekspeditioner mod Slavehandlere, især mod en Spanier ved Navn Mora, der ved adskillige Lejligheder huserede slemt i Atocco⁵. I Sommeren 1841 tilbød en engelsk Kaptajn Tucker Hjælp; men da han vilde have Penge derfor, tog man ikke imod Tilbudet⁶. Guvernør Carstensen

¹ Madden pp. 65 f., 84 og 87. — Winniett til C. O. ³¹/₁₂ 1847, C. O. 96/11. — Hutton til C. O. ⁷/₁₁ 1848, C. O. 96/14.

² Freeman til C. O. ⁴/₅ 1845, C. O. 96/4.

³ F. O. til Wynn ¹⁸/₁ 1841, C. O. 84/371; Br. & For. St. P. 1841—42, pp. 1011 ff. — Wynn's Note med Bilag i Pakken 1804—48. — G. J. 5/1841.

⁴ G. J. 1064/1827, 526/1830, 10 og 83/1835, 681/1838. — Da »Dagen» Nr. 49, 1834, bragte en Artikel derom, maatte man opgive at anlægge Sag mod Bladet (Guineisk Resolutionsprotokol 1816—50, ²⁷/₂ 1834 og ²⁴/₂ 1835).

⁵ G. J. 34, 89 og 142/1835, 861 og 887/1839, 902/1840, 48/1841, 227/1842, 82/1845.

⁶ G. J. 48/1841.

foreslog, at Landet Øst for Volta skulde afhændes, selv om man vilde beholde Resten af Besiddelserne¹; men i Stedet resolverede Kongen i 1846, at Forterne ved Adda og Quitta skulde forsvarligt sættes i Stand og belægges² — siden 1816 var kun Fort Christiansborg opretholdt som Fæstning³. Danskerne havde meget vanskeligt ved at begaa sig imellem Negrene herude, særlig i Quitta, og i 1847 endte det med, at denne By blev bombarderet, hvad der forøvrigt gav Anledning til, at de engelske Købmænd klagede over at have lidt Tab ved Byens Brand, hvad de dog aldrig fik Erstatning for⁴. Efterhaanden indskrænkedes Slavetransporterne vistnok noget; men ved Overleveringen af Besiddelserne i 1850 skal den engelske Guvernør Winniett dog have udtalt, at »selv i engelsk Accra og endnu mere i hollandsk Accra foregaar, hvad der i det mindste i det sidste Halvaar ikke har fundet Sted i dansk Accra, endnu stadigen Køb og Salg af Slaver til Udførsel«⁵. Et er at give en Lov i Europa, og et andet at overholde den i en fremmed Verdensdel. Englands Nidkærlighed mod Danmark kan maaske forklares noget derved, at Slavetrafikken ved de danske Forter gjorde det vanskeligere for Englænderne at holde Territorierne ved deres egne fri. Palmerston's Note var ikke uden Grund; men den var en Forsmag paa, hvilken ubehagelig Indblanding man kunde vente sig fra engelsk Side, hvis man forbød de sorte at holde Slaver uden at hindre dem deri med Magt.

Meget mere tvivlsomt er, hvad der hændte til Søs. Angaaende Begivenheder ved Afrikas Kyst er Kilderne altfor faa til, at en Opfattelse kan bygges derpaa. Derfor er det mere hensigtsmæssigt at se, hvad der foregik i Vestindien. Dels er der en nær Forbindelse mellem Begivenhederne i Afrika og Vestindien, og

¹ G. J. 135/1845. Jvnf. G. J. 829/1849.

² G. J. 165 og 178/1845, 299 og 312/1846. — Akter i Pakken 1804—48.

³ G. J. 1488/1816.

⁴ Hutton til C. O. 7/11 1848, C. O. 96/14. — G. J. 343 og 347/1847, 389, 393 og 407/1848, 672, 683, 891, 942 og 951/1849, 19/1850. — Akter i Pakken: Korrespondancesager vedr. de danske Etablissementer paa Kysten af Guinea 1850, UMin. Alm. Korr.-S. Lit. G., Rigsark.

⁵ Carstensens Journal 21/2 til 17/4 1850 i Guineiske Journalsager 311, 1891.

dels er Materialet rigeligere, fordi den dansk-vestindiske Handel endnu trivedes. Alligevel kommer meget til at staa uklart.

Ifølge de danske Akter synes den engelske Nidkærhed at bære et egennyttigt Præg. Den Visitationsret, som indrømmedes ved Traktaten af 26. Juli 1834, faldt især ud til Fordel for England, som havde flest Krydsere ude. Den førte til, at Danmark, især fra omkring 1840, kom til at udstede en Mængde Bemyndigelser til franske og engelske Skibe til at undersøge Skibe under dansk Flag¹, og herved fik Magterne en Mulighed for at kontrollere den danske Handel og Skibsfart paa Afrika og Syd- og Centralamerika. Kontrollen kunde naturligvis ogsaa omfatte andre Magter, der havde tiltraadt dette Visitationssystem. Det er ikke afgjort, om Englænderne virkelig paa denne Maade har benyttet Lejligheden til i Humanitetens Navn at lægge Hindringer i Vejen for andre Magters Handel; men Fristelsen til at foruroilige Konkurrenterne laa nær, og den danske Chargé d'affaires ad interim i Rio de Janeiro indberettede i 1842, at de Magter, der havde tiltraadt Visitationssystemet, havde nu mistet den indbringende Fragtfart fra Brasilien paa Afrika, fordi de var udsat for en altfor vilkaarlig Behandling af de engelske Krydsere. Handelen var imens tilfaldet De forenede Stater, som ikke var med i Systemet². Ved Traktat af 29. Maj 1845 trak Frankrig sig ud af Visitationssystemet og forpligtede sig blot til selv at holde et Antal Slavekrydsere i Søen³. Det fremgaar af en Skrivelse fra det danske Udenrigsdepartement 1841, at Danmark ikke udkommanderede Fartøjer alene med det Formaal at krydse efter Slavehandlere, fordi man frygtede for at ifalde Erstatningsansvar overfor opbragte Skibe. Man mente heller ikke, Faren for engelske Overgreb var stor, fordi danske Skibe, der blev opbragt, skulde paadømmes ved danske Domstole⁴.

¹ Mange saadanne »Warrants« i the Slave Trade Papers, F. O. 84, hvoraf store Dele er trykt i Parlamentets Publikationer. — Danske Akter i Pakkerne Slavehandel II og III.

² Udtog af Indberetning 21/2 1842 i Pakken Slavehandel I.

³ Akter herom i Pakken Slavehandel I.

⁴ DfuA. til GtK. 10/7 1841 i Pakken Slavehandel I.

Det være, som det vil. Der er i alt Fald adskillige Ting, der tyder paa, at Englænderne havde Kig paa den danske Søhandel. Gang paa Gang klagede de til Danmark over et eller andet Misbrug; men naar en Undersøgelse blev foranstaltet, viste Klagen sig grundløs. Først og fremmest søgte England at hindre Skibe, der var mistænkt for at have Forbindelse med Slavehandelen, i at søge ind til danske Havne. Allerede i 1832 troede Englænderne at finde Samarbejde mellem Slavehandlere fra Nantes og Købmænd fra St. Thomas. Danmark blev anmodet om at forbyde alle Slaveskibe at lægge ind til eller blive udrustet ved St. Thomas. Man svarede herpaa, at Lovovertrædelser sikkerligen vilde blive straffet; men St. Thomas var en Frihavn, og følgelig var det en begrænset Kontrol, der kunde udøves overfor Skibe, som lagde ind der¹. 1834 blev der klaget over, at Slaver fra den engelske Ø Anguilla blev solgt over St. Thomas til Porto Rico, og at den danske Guvernør saa igennem Fingre med det². Det viste sig, at allerede Personnavnene i Klagen var meget ukorrekte; men man fik dog at vide hos en Plantageejer, der var i København, at selv om de danske Myndigheder ikke saa velvilligt til Slavehandelen, saa var det muligt, at »de ikke havde været saa aktive, som de kunde have været«. I en senere Depeche tilføjede Wynn som »fortroligt«, at hans Indtryk var, at Danskerne i Vestindien var mere interesseret i Havnen end i Slavehandelens Undertrykkelse og frygtede, at hvis Skibsførerne fandt Vanskeligheder ved St. Thomas, vilde de foretrække at gaa til St. Bartholomæus og St. Eustacia. Det tilføjedes, at den danske Guvernør havde sin største Indkomst af Toldintrader³.

Guvernementet havde nu selv Mistanke til St. Thomas Købmændene⁴, og Wynn's fortrolige Oplysninger skulde naturligvis ikke gøre Englænderne forsigtigere. I Dec. 1835 klagede de

¹ F. O. 84/131; Br. & For. St. P. 1832—33, pp. 234 ff. — Wynn's Note ¹/₃ 1832 og Koncept til Svar fra DfuA. ⁹/₅ 1832 i Pakken Slavehandel I.

² F. O. til Wynn ¹⁵/₈ 1834, F. O. 84/158. — Wynn's Note ¹/₉ 1834 i Pakken Slavehandel I.

³ Wynn til F. O. ⁴/₉ og ³/₁₀ 1834, F. O. 84/158.

⁴ v. Scholten til Gtk. ⁴/₇ 1835 i Pakken Slavehandel I.

igen¹, og den danske Regering saa sig nu nødsaget til at udstede et Reskript om, at alle Negre, der var ulovligt eksporteret fra engelsk Territorium, skulde leveres tilbage².

I 1838 udbad Englænderne sig en Undersøgelse, da det blev meldt, at en spansk Skonnert »Con-la-boca« havde landsat en Ladning Slaver ved St. Thomas. Resultatet af den danske Undersøgelse blev, at der kun var landsat 4 Passagerer, og spydigt tilføjede man i Svaret til England, at Skibets Papirer lød paa, at det kom fra Sierra Leone, »hvorfra det ikke kunde antages, at Hendes Majestæts Guvernør kunde tillade Udførsel af Slaver«³.

Det følgende Aar var det Danmarks Tur til at klage. Et engelsk Marineskib »Grecian« havde skudt efter en uskyldig dansk Skonnert »Charlotte«, fordi den sejlede i Nærheden af et Slaveskib. Englænderne maatte betale Skaden⁴.

I 1842 blev et dansk Skib beskyldt for at have landsat en Ladning Slaver ved Ilha Grande paa Kysten af Brasilien. Den danske Regering fik Lejlighed til at udtrykke sin Beklagelse over Englændernes vrede Tone; Beskyldningen var forkert⁵. Endelig i 1846 fandt Englænderne for godt at meddele, at en Dansker i Venezuela muligvis ved sin Haardhed havde fremskyndet en Slavindes Død. Den danske Minister »læste Enkelthederne med den Følelse af Rædsel, som de naturligvis indgød«⁶.

Alle saadanne Affærer er naturligvis af en temmelig tvivlsom Karakter. Naar en Regering hjemme i Europa forlangte Undersøgelse, kunde mange Enkeltheder jo let holdes tilsløret,

¹ F. O. til Wynn 12/12 1835, F. O. 211/30. — Wynn's Note 23/12 1835 i Pakken Slavehandel I.

² F. O. 84/205; Br. & For. St. P. 1835—36, pp. 286 ff. — Koncept til DfuA. til Wynn 29/3 1836 i Pakken Slavehandel I. — I 1837 var der en Sag om en Dreng Joseph Burgundy, som blev solgt fra St. Christopher til St. Thomas (F. O. 84/224).

³ F. O. 24/257; Br. & For. St. P. 1838—39, pp. 689 ff.

⁴ F. O. 84/292 og 84/329; Br. & For. St. P. 1839—40, pp. 802 ff. — Akter herom i Pakken Slavehandel I.

⁵ F. O. 84/413; sml. Br. & For. St. P. 1842—43, pp. 549 ff. — Akter herom i Pakken Slavehandel I.

⁶ F. O. til Browne 14/2 1846 og Wynn til F. O. 28/2 1846, F. O. 84/638.

især hvis det gjaldt Myndighedernes Adfærd. Mange Spørgsmaal kunde aldrig opklares. Derfor kan man ikke uden videre paastaa, at de engelske Anklager var grebet ud af Luften; men saa mange Klager, der ikke hvilede paa gode Beviser, kan dog kun tyde paa en Paagaaenhed, der uden Tvivl har irriteret den danske Regering. Hver enkelt Sag foraarsagede en Syndflod af Skriveri og Ærgrelser, som formindskede Appetitten paa at have oversøiske Besiddelser og kvalte Haabet om at genoplive en afrikansk Handel. Danmark maatte for enhver Pris holde sig gode Venner med England, og meget Besvær kunde undgaas, naar de faa Besiddelser, vi havde, kunde afhændes.

V. Engelske Synspunkter vedrørende Guldkysten.

En Række af de Indvendinger, der fra dansk Side kunde anføres mod at have Besiddelser paa Afrikas Vestkyst, maatte ogsaa have Gyldighed for eventuelle Købere af Etablissementerne. Det dødbringende Klima og de uregerlige indfødte maatte volde Tab for enhver europæisk Nation, som vilde overtage dem, og det store Udbytte, som Slavetrafikken forud havde givet, maatte for bestandig anses for ophørt. Da Englænderne fik Tilbud om Forkøbsret, var det derfor naturligt, baade at Sagen blev Genstand for megen Overvejelse, og at Meningerne blev delte.

Den engelske Regering har gennem næsten hele det 19. Aarhundrede været imod Udvidelse af Koloniterritorierne, fordi man derved paatog sig Ansvaret for Opretholdelse af Ro og Orden og Pligt til at virke for Civilisationens Udbredelse, og dette kunde ikke gøres uden meget tunge Udgifter for Statskassen. I Modsætning hertil har de engelske Købmænd, som aabenbart har haft et overordentlig godt Udbytte af deres oversøiske Handel, stedse søgt at sikre sig de britiske Myndigheders Beskyttelse i de Egne, hvor de handlede, saavel som at faa Regeringen til at anlægge Havne, Veje o. lign. I Reglen har de

fundet kraftig Støtte hos Koloniernes Embedsmænd og øvrige hvide Beboere.

Hvad angaar Guldkysten, var Regeringen ikke blot imod Udviklinger; men en Tid lang ønskede den endog Indskrænkninger. I 1820'erne blev adskillige engelske Forter rømmet, og til sidst blev det ligefrem besluttet, at samtlige Forter skulde opgives¹. Alt imens protesterede Købmændene, og Gang paa Gang blev det fremhævet, at for Handelen var Guldkysten den mest værdifulde blandt de britiske Besiddelser paa Afrikas Vestkyst². Hvis Kysten blev forladt, havde Englænderne ikke en eneste Station mellem Sierra Leone og Kap det gode Haab, og Amerikanerne eller Hollænderne vilde straks besætte de tomme Forter³. Klagerne hjalp imidlertid intet. Besiddelserne blev kun bibeholdt for England ved, at Købmændene selv i en Aarrække (1828—43) afholdt Administrationsomkostningerne; men i Maclean fandt de en Guvernør, der ret forstod at vogte paa deres Velfærd.

Trods denne Uenighed om Besiddelsernes Værdi i Almindelighed, findes der dog allerede tidligt Vidnesbyrd om Interesse for Erhvervelse af de andre Magters Forter. Allerede i 1826 siger en engelsksindet Brevskriver paa Guldkysten: »Det vilde være højst ønskeligt, om de fremmede Flag, som for Tiden kiler sig ind mellem vore Stationer fra Dixcove til Prampram, kunde fjernes, og hele Linien være under britisk Herredømme, for nu er der meget modstridende Interesser blandt Europæerne, saa at hvad der bliver forsøgt af Englænderne, bliver ofte forpurret ved Hollændernes Rænkespil«⁴.

I Virkeligheden blev det Købmændene og Handelsinteresserne, der i Længden sejrede over Regeringssynspunktet og kom til at bestemme Englands Politik. Det var Hensynet til Handels Tarv, der afgjorde dets Optræden i Territorialstriden, og

¹ Claridge pp. 402 ff.

² Saaledes Forster til C. O. 4/1 1821, C. O. 267/55, og 3/12 1823, C. O. 267/59.

³ Forster til C. O. 5/8 1826, C. O. 267/78.

⁴ Bannermann, British Accra, til Major Rowan 3/11 1826; jvnf, et Brev fra J. W. Hansen 17/8 1826, C. O. 267/93.

det blev ikke mindst efter Købmændenes Ønske, at de danske Etablissementer blev erhvervet for England. Det Omraade, der var under dansk Indflydelse, producerede mange gode Handelsvarer, og navnlig frygtede Englænderne, at Danskerne skulde tiltage sig Palmeoliehandelen. Dr. Madden, der kun opholdt sig meget kort ved de danske Besiddelser, skriver herom: »Danskerne har monopoliseret den i stor Udstrækning, og en af deres vigtigste Købmænd ved Christiansborg oplyste mig om, at 5—6 Skibe blev ladet hovedsageligt dermed sidste Aar ved det danske Etablissement¹. Samtidigt blev det i et Brev fra Kysten beskrevet, hvorledes Palmeolie, Jordnødder og Majs, som Englænderne ved britisk Accra handlede med, altsammen kom fra det danske Omraade, og ligesaa gjorde Faar og Fjerkræ og hvad der ellers blev fortæret paa de engelske Forter der i Nærheden². Winniett formede sin Opfattelse saaledes: »Der er ingen Tvivl om, at set fra et Handelssynspunkt ejer Danskerne den fineste Del af Kysten; og hvis de kommercielt var et foretagssomt Folk, vilde deres Besiddelser her være af stor Betydning for dem³.

Man forstaar Købmændenes Iver efter at sikre sig Landet; men naturligvis blev det vanskeligt at gennemføre Erhvervelsen, blot fordi den kunde blive til Fordel for nogle faa engelske Statsborgere, og det var derfor af stor Betydning, at der ogsaa kunde anføres Grunde til Købet, som direkte appellerede til Interesser baade hos Regering og Offentlighed. Den mest fremtrædende af disse Grunde var vistnok Frygten for, at Frankrig skulde erhverve Besiddelserne. Den skal derfor gøres til Genstand for særlig Omtale; men ogsaa andre Forhold kunde tages i Betragtning.

Saaledes ventede man ved Erhvervelsen at faa Udsigt til at spare nogle Menneskeliv, fordi det engelske Guvernement saa kunde flytte til Christiansborg, hvor Klimaet var bedre end ellers paa Kysten. En saadan Flytning fandt virkelig og-

¹ Madden pp. 11 og 76.

² Bannermann til Hutton 19/12 1842, C. O. 96/2.

³ Winniett til C. O. 31/12 1847, C. O. 96/11.

saa Sted nogle Aar efter Overdragelsen, og Fort Christiansborg er stadig Regeringssæde for den engelske Guldkystkoloni.

Større Interesse knyttede sig til den finansielle Side af Sagen. Regeringens Syn paa Sagen i 1840, da Købmændene straks ved den første Efterretning om, at Danmark vilde sælge, stormede til den for at faa den til at købe, fandt ganske kort Udtryk i en Ministerielembedsmands Paategning paa deres Forslag: »Jeg er saare meget imod at lægge noget til vore afrikanske Etablissementer¹. Denne Uvilje mod Købet vedvarede, saalænge Danmark overhovedet forlangte nogen Betaling af Betydning for Forterne. Det var først, da man efter mange Forsøg, saaledes som det skal belyses ved Omtalen af Salgsforhandlingerne, tilbød dem til Spotpris, at Fristelsen blev den engelske Regering for stor.

Imidlertid skulde man ikke blot tage Hensyn til den øjeblikkelige Købesum, men ogsaa til den aarlige Udgift, Forterne vilde volde. Naar det overhovedet lykkedes i denne Henseende at komme den ministerielle Sparsommelighed til Livs, skyldes det, at man fandt paa at foregøgle Regeringen en Mulighed for at opkræve Told, naar de danske Forter blev købt. Ingen af de europæiske Nationer krævede en saadan Told, og ingen af dem kunde indføre den paa egen Haand, fordi Handelen saa straks vilde gaa over til de andre. Da der saaledes i 1822 var Tale om Told ved de engelske Forter, bønfaaldt Købmændene om at blive fri derfor². Den førnævnte engelsksindede Kystmand, der skrev i 1826, mente, at Udgiften til Køb af de fremmede Forter vilde dækkes af den Told, som kunde paalægges, naar England blev Eneherre³. I 1842 foreslog Madden visse Toldsatser; men Købmændene vedlagde Forslag om Told alene paa fremmede Skibe⁴. Den Mand, der med størst Alvor tog sig af Toldspørgsmaalet, var dog Guvernør Winniett, der i det hele taget virkede ivrigt

¹ Paategning paa Skr. fra Afr. Merchants til C. O. 8/12 1840, C. O. 267/162.

² Afr. Merchants til C. O. 16/7 1822, C. O. 267/57.

³ Bannermann til Major Rowan 3/11 1826, C. O. 267/93.

⁴ Madden pp. 10 og 47.

i sit Embede¹. I 1847 blev der forsøgt Told paa Rom og Brændevin, men forgæves, takket være Hollændere og Danskere². Ved Udsigten til at erhverve de danske Forter udkastede han imidlertid en Plan om Told paa Spiritus, Tobak, Krudt og Ildvaaben³. Koloniministeriet fandt overordentligt Behag i denne Tanke⁴ og fremhævede den kraftigt, da Købet skulde begrundes overfor Finansministeriet. Ja, man fandt sig endog beføjet til ved denne Lejlighed at udelukke enhver Omtale af Hollænderne. Tværtimod beskrev man alle de Fordele og Kulturgoder, der kunde opnaas for Pengene, og Finansstyrelsen kom følgelig til det Resultat, at det var en god Gerning at foretage Købet⁵. Bagefter kom Skuffelsen; man kunde ikke blive enig med Hollænderne⁶, og Tolden blev til intet. Et Forsøg med en Kopskat blev ligesaa frugtesløst⁷. Naturligvis lod Negrene sig ikke uden videre beskatte eller bringe i større Afhængighed af Englænderne, fordi de havde faaet een Herre i Stedet for to.

Ellers er det en Fornøjelse at se, hvor meget man skulde have haft ud af de forventede Toldintrader. Winniett selv glædede sig først og fremmest til, at man saa kunde faa en større Militærmagt paa Kysten. Som Begrundelse for at bruge Pengene hertil anfører han, at man saa kunde modarbejde de indfødtes grusomme Sæder, hvad Koloniministeriet billigede med følgende gyldne Ord: »Erfaring har bevist, at militær Diciplin er et magtfuldt Maskineri til at indføre civiliserede Sæder blandt barbariske Stammer«⁸.

I og for sig stod Egnen omkring de danske Forter ikke kul-

¹ Earl Grey: *The Colonial Policy of Lord John Russell's Administration*, London 1853, II, p. 282.

² Fitzpatrick til C. O. ¹⁰/₆ 1846, C. O. 96/15.

³ Winniett til C. O. ²⁸/₇ 1849, C. O. 96/15.

⁴ Paategning paa Skr. fra F. O. til C. O. ¹²/₇ 1849, C. O. 96/17.

⁵ Merivale til Trevelyan ¹/₁₂ 1849 og Trevelyan til Merivale ¹²/₁₂ 1849, C. O. 96/17; Br. & For. St. P. 1849—50, pp. 72 f.

⁶ C. O. 96/22.

⁷ Earl Grey, anf. St. II, p. 284. — Claridge I, pp. 478 f. og 495 ff.

⁸ C. O. til Winniett ²⁰/₁ 1848, C. O. 402/2.

turelt tilbage for Egnen omkring de engelske. Tværtimod var der lagt Grund til Skole, Veje og Plantager. Engelsk Sprog udbredtes mere og mere, medens Dansk ingen Rolle spillede. Ligesom i Indien var de danske Etablissementer blevet Tilholdssted for den første protestantiske Mission. Der var heller ingen Grund til at tro, at Danmark vilde forsømme Kulturens Sag. Alligevel stod overmaade meget tilbage at gøre. Salgsplanerne forhindrede efterhaanden Danskerne i at udrette andet end det mest nødvendige. Som nævnt var Slavehandelen ingenlunde bragt til Ophør. Slaveriet var endda tilladt ved de danske Forter. Mennesker blev taget til Slaver som Pant for Gæld. Værst af alt var, at Menneskeofringer endnu fandt Sted, fordi Negrene ansaa dem for en hellig Pligt. I 1844 blev saaledes et Par Børn ofret tæt ved Christiansborg, dog ikke uden at de skyldige blev straffet. Et Par Negre blev i den Anledning hensat i Citadellet i København, hvorfra de blev benaadet i 1850¹.

Snart efter at Winniett havde overtaget de danske Forter, klagede han over, at de indfødte deromkring var meget vilde og uregerlige og voldte ham stort Besvær. Han hørte om frygtelige Menneskeofringer, og han tilføjer: »Der har længe hersket det Indtryk hos en Mængde Personer paa denne Del af Kysten, at den stedlige danske Regeringsmagt har været mere af Navn end af Gavn ... Hvilken magtfuld Grund yder ikke disse Kendsgerninger, My Lord, til at den engelske Krones Indflydelse skulde udstrækkes viden om i disse Egne«².

Blandt de kulturelle Fordele, der skulde opnaas, var Slavehandelens Ophør naturligvis den mest fremtrædende. Allerede 1826 tales der herom³, og senere gentages det af alle Købets Forsvarere. I 1840'erne kom der en Bevægelse for, at man skulde

¹ G. J. 81 og 93/1845, 201 etc. /1846. — Akter i Pakken: Korrespondancesager vedr. de danske Etablissementer paa Kysten af Guinea 1850, UMin. Alm. Korr.-S. Littr. G., Rigsark. — I 1835 ofrede en Fyrste indenfor den engelske Indflydelsessfære 60 Personer ved sin Moders Begravelse, dog heller ikke ustraffet (C. O. 267.131. — Claridge pp. 436 ff.).

² Winniett til C. O. 24/7, 1850, C. O. 96/19.

³ Bannermann til Major Rowan 2/11, 1826, C. O. 267/93.

besætte flere Forter paa Afrikas Kyst, for at man kunde komme Slavevæsenet til Livs. Madden støttede Bevægelsen¹, og henimod 1850 blev der taget Skridt til at besætte Whydah paa Dahomey's Kyst ved Beninbugten, Øst for de danske Forter. Erhvervelsen af de danske Besiddelser faldt godt i Traad hermed. Winniett vilde anvende sine Soldater som Garnisoner i Quitta og Whydah, og han tilføjede, at det var meget bedre, hele Kysten blev bragt under een mægtig, foretagsom og human Regerings helsebringende Indflydelse².

Dertil skulde Tolden muliggøre Indretningen af Skoler og Veje og Gennemførelsen af Jurisdiktion. God Orden i Landet vilde friste Handelsmænd fra de indre Egne til at komme til Kysten³, og ved den engelske Retshaandhævelse blev Kulturen fremmet, saa de indfødte fik bedre Boliger og forøget Smag for Brugsgenstande og Tøjer af europæisk Fabrikat, d. v. s. saa Landet blev et bedre Marked. Som en Fordel blev det endelig ogsaa anført, at hvis Englænderne overtog Kysten, vilde Kristendommen bilve udbredt af protestantiske Missionærer og ikke af katolske⁴.

Naar baade Købmænd og Embedsmænd dvæler saa meget ved Mulighederne for Civilisationens Udbredelse som en Grund til Forternes Erhvervelse, maa dette først og fremmest skyldes Hensynet til den engelske Offentlighed, der i alt Fald dengang følte sig som det mest civiliserede, der fandtes. Man var nødt til at indynde sig hos den offentlige Mening for at sikre sig de fornødne Bevillinger i Parlamentet. Den Kritik, som blev fremsat af det danske Styre, kan ikke antages at have været særlig ondt ment. Den har først og fremmest tjent Agitationen, og langt større Vægt er blevet lagt paa de andre Grunde. Dette fremgaar af Koloniministeriets Indstilling til Finansbestyrelsen, hvori det hedder: »Saalænge disse Forter er paa Danskernes Hænder, er

¹ Madden p. 15.

² Winniett til C. O. ³¹/₁₂ 1847, C. O. 96/11.

³ Fitzpatrick til C. O. ¹⁰/₆ 1849, C. O. 96/15.

⁴ Merivale til Trevelyan ¹/₁₂ 1849, C. O. 96/17; Br. & For. St. P. 1849—50, pp. 62 ff.

der ingen Fare for, at der paa nogen Maade bliver gjort Brug af dem til at støtte en Genoplivelse af Slavehandelen i en Egn, hvor den nu lykkeligt er undertrykt, og saaledes er der forholdsvis ringe Sandsynlighed for, at nogen alvorlig Vanskelighed skal dukke op, eftersom de to Landes Indflydelse er rettet mod de samme Maal. Tilfældet vilde blive et ganske andet, hvis Forterne var paa andre Hænder¹.

Heri ligger altsaa en Antydning af, hvad der blev den væsentligste Bevæggrund for England til at købe de danske Guinea-besiddelser. Ekspansionstrang nærede Regeringen overhovedet ikke. De finansielle Fordele ved Erhvervelsen var i alt Fald usikre, og de økonomiske og kulturelle Udsigter var ikke alvorligt truende, saalænge Danmark havde Forterne. Det var Faren for, at en anden Nation skulde erhverve dem, der blev afgørende.

VI. Englands Frygt for at andre Magter skulde købe Besiddelserne.

Denne Frygt for fremmede Magter gjaldt baade i Indien og Afrika.

For Trankebars og Frederiknagores Vedkommende udtalte det engelske Guvernement i Indien ganske vist kun i Almindelighed, at Købet af saadanne løsrevne Stykker Territorium til enhver Tid var tilraadeligt, naar Prisen var rimelig. Selv om Etablissementerne gav nogen Indtægt, ventede man heller ikke her, at Erhvervelsen rent finansielt set skulde kunne betale sig; men den bestaaende Ordning skabte Ubekvemmeligheder for Administrationen², og Overtagelsen af Pladserne var saa ønskelig, at nogle Ofre med Rimelighed kunde gøres³. Navnlig naar Territorierne tilhørte en europæisk Stat, var det af Vigtighed at be-

¹ Se S. 389, Anmærkning ⁴.

² Government of India til Secret Committee No. 103, 16/12 1841, Board's Collections No. 97.802 A, vol. 2095, India Office, London.

³ Government of India til Secret Committee No. 17, 19/2 1842, *ibid.*

nytte Lejligheden. Kongen af Danmark blev maaske ikke en anden Gang saa villig til at afstaa Etablissementerne¹.

Her nævnes altsaa ikke direkte Faren for andre Magter; men selv om Guvernementet ikke har udtalt sig derom, saa er der dog ingen Tvivl om, at den blev afgørende for det engelsk-ostindiske Kompagni i London. Netop i denne Periode begyndte Ruslands Interesse for Indien at blive en af de fremtrædende Faktorer i Verdenspolitikken, og den danske Regering antydede overfor den engelske Gesandt Wynn, at Rusland maaske var Køber², hvad der ogsaa gik Rygter om i København³. Rusland og Danmark stod paa en god Fod med hinanden, navnlig i engelsk Indbildning, og i en Depeche fra Kompagniet i London til Indiens Generalguvernør hedder det, ganske vist uden at Rusland nævnes direkte: »Erhvervelsen af de danske Etablissementer i Indien er en Ting af nogen Vigtighed, ikke alene paa Grund af de alvorlige Ubekvemmeligheder, som selv under de gunstigste Forhold altid maa blive Resultatet af smaa fremmede Enklaver i britiske Omraader, men endnu mere som Følge af Mulighederne for, at vedkommende Etablissementer kan blive overdraget til en anden Regering, hvorunder de uundgaaelige Ubekvemmeligheder ved saadanne Enklaver ud fra et politisk Synspunkt i allerhøjeste Grad kunde faa forøget Betydning«⁴.

Der foreligger intet om, at Danmark har forhandlet med Rusland om Sagen; men den gode Pris, der blev betalt for de indiske Etablissementer, tyder dog paa, at Tanken paa Rusland har stimuleret den engelske Offervilje.

Ligesom for de indiske Besiddelser kunde det naturligvis gøres gældende for Guineaforterne, at det var særlig naturligt for England som nærmeste Nabo at overtage dem, og at det al-

¹ The Officiating Secretary to the Government of India (i Calcutta) til the Secretary to the Government of India with the Governor-General (i Agra) 15/4 1842, Indlæg i No. 15, 8/5 1843, Secret Letters from India, vol. 92, India Office.

² Wynn til F. O. 31/1 1841, C. O. 267/167.

³ Garlieb til P. Hansen i P. H. Saml. Pakken Vestindien II.

⁴ Board of Directors til the Governor-General of India in Council 1/7 1842, Secret Despatches 1842—43, vol. 8, Board's Records, India Office.

mindelige Ønske om at se Verdensrigets Kvadratkilometre forøget i Antal her kunde finde et passende Bytte. Til en Begyndelse regnede Danmark aabenbart alene hermed og troede ikke paa Rivalisering fra andre Magter; for sammen med Efterretningen om, at Forterne skulde sælges, skrev Wynn i 1841, at Englænderne rimeligvis selv kunde fastsætte Prisen, »eftersom det ikke er sandsynligt, de vil finde nogen Konkurrence paa Markedet¹. Det var som nævnt² først i 1843, den danske Udenrigsminister antydede Muligheden for en saadan Konkurrence.

I Mellemtiden var der nemlig indløbet vigtige Efterretninger om franske Bedrifter, og det var Frankrigs Rivalitet, England frygtede. Det franske Julikongedømme interesserede sig stærkt for at erhverve Kolonier. Skønt adskillige Historikere gør opmærksom derpaa³, lægger Nutiden i Reglen lidet Mærke dertil, fordi al Interessen fanges af det store Kapløb 50 Aar senere. Frankrigs Bestræbelser var ikke alene rettet mod Algier; men gamle Stationer blev besat paa Madagaskar, Indflydelsen i Senegal blev udstrakt, og nye Besiddelser blev erhvervet i Stillehavet og paa Guineakysten.

Den franske Handel var paany begyndt at interessere sig for Afrika; Marseillekøbmændene skulde have Palmeolie til deres Sæbefabrikation, og Bordeaux' Købmænd udrustede Opdagelsesekspeditioner til Vestkysten. Lederen af disse Ekspeditioner, Marineofficeren Bouet-Willaumez, benyttede sig af Lejligheden til at slutte Traktater med nogle indfødte Høvdinge, og paa den første Ekspedition 1837—39 sluttede han to Traktater, medens han paa en ny Ekspedition 1842 fik dem fornyet og dertil forøget med fire til. Den franske Regering var noget i Tvivl, om den Slags Traktater burde ratificeres. Guizot's

¹ Wynn til F. O. ²¹/₁ 1841, C. O. 267/167.

² Se Side 371—72.

³ J. Scott Keltie: *The Partition of Africa*, London, 1893, p. 96. — E. A. Benians i *The Cambridge Modern History*, XII, p. 658. — S. Charléty i *Lavissee: Hist. de France contemporaine*, V, 281. — R. P. Mowat og A. P. Newton i *The Cambridge History of British Foreign Policy*, II, pp. 182 ff. og 261 ff.

Udenrigspolitik lagde først og fremmest Vægten paa at bevare l'entente cordiale med England, og heroverfor maatte oversøiske Interesser i Reglen vige. Til sidst blev Traktaterne dog billiget paa Trods af England, og Bouet-Willaumez grundlagde som Følge deraf beskedne Stationer ved Grand Bassam og Assini paa Elfenbenskysten og ved Gabon nær Ækvator¹.

Det var dette, som langt om længe rygtedes i København. Det hed sig, at franske Faktorier skulde anlægges, et ved Kap Palma, et ved Gabon og et paa et tredje Sted derimellem²; den danske Regering maatte derfor finde det tænkeligt, at Frankrig ogsaa kunde bruge de danske Forter³, og da man i April 1843 tilbød dem til England, kunde man altsaa med en vis Ret slaa paa, at Frankrig var interesseret; og saa Belgien og De forenede Stater blev nævnet som mulige Købere⁴.

Omtrent samtidig, i Febr. 1843, besøgte Prinsen af Joinville Fort Christiansborg, uden at der dog saavidt vides blev forhandlet ved den Lejlighed⁵. Derimod indberettede Guvernør Carstensen, da to franske Brigger et Par Maaneder senere under Kaptajn Baudin besøgte Forterne, at Franskmændene viste stor Interesse og tænkte paa, muligvis en Gang at se dem under det trefarvede Flag. Han omtaler tillige Englændernes Misfornøjelse herover og foreslaar, at Rivaliteten mellem England og Frankrig skal udnyttes ved Salget⁶. Det er derfor forstaaeligt, at Englænderne blev grebet af Skræk for et fransk Køb; kun blev denne Skræk latterligt overdrevet.

¹ Chr. Schefer: *Le Monarchie de Juillet et l'expansion coloniale* (La revue des deux mondes, Sept. 1912, pp. 177 ff.). — Samme: *Instructions générales données de 1767 à 1870 aux gouverneurs ... français en Afrique Occidentale*, II, Paris, 1927, pp. 133, 142, 146 og 564 f.

² Udklip af Hamburgische Abend Zeitung ²¹/₁ 1843 i Guineiske Journalsager 310/1891.

³ Gtk. til DfuA. ²/₂ 1843 i Pakken 1804—48.

⁴ Koncept til Ordre til den danske Gesandt i London ¹⁰/₄ 1843 i Pakken 1804—48.

⁵ G. J. 365/1843.

⁶ Gtk. til DfuA. ²⁵/₈ 1843 i Guineiske Journalsager 310/1891.

De engelske Købmænd, Guvernører og Kolonibeboere havde allerede i lang Tid næret den største Jalousi overfor Frankrig. Saaledes var de Londonkøbmænd, der handlede paa Afrika, meget utilfredse med, at Fredstraktaten i 1814 tilbagegav Frankrig de Territorier, som det besad 1792. De hævdede, at Frankrig bestandig havde udvist den største Iver efter at opføre Forter og faa Del i Guldkysthandelen, og de foreslog Forholdsregler til at hindre dem i at slaa sig ned paa Kysten¹. Talrige engelske Breve fra den følgende Periode handler om de Franske ved Senegal og Gambia, og allerede i den førnævnte Henvendelse fra de engelske Købmænd til deres Regering spores Rygtet om, at Danskerne vilde sælge: »Vi er vidende om, at Franskmændene har stærk Lyst til et Etablissement paa Guldkysten, og er fuldt overbevist om, at næppe kunde et større Onde overgaa vore Etablissements end at have dem anbragt paa Christiansborg«². Da det derefter ligefrem trak op til et fransk Køb, steg Købmændenes Uro til Alarm. De videresendte til Regeringen et Brev, som de havde faaet fra engelsk Accra, og hvori stod: »Skulde Franskmændene opnaa at eje disse Etablissements, er der ingen Tvivl om, at dømme efter dette Folks overordentlige Skinsyge, at inden et Aar efter deres Ankomst her vil alvorlige Stridigheder finde Sted mellem dem og os selv; for de vil uden Tvivl bestrebe sig for at monopolisere Handelen med Akim og Akvapim, Krobbo etc. ved at forbyde disse Folk at handle med de engelske Etablissements — se paa deres Fremgangsmaade ved Senegal og Portendik«. Ophavsmanden til dette Brev blev af Købmændene anbefalet paa Grund af hans »lange Erfaring, Agtværdighed og hans sunde Dømmekraft«³. Til sidst gik endog det Rygte paa Kysten, at Franskmændene virkelig havde købt Forterne. Maclean udbryder i denne Anledning: »Jeg haaber op-

¹ African Office til C. O. 22/6 1814, C. O. 267/39. — Afr. Merchants til C. O. 21/6 1814, C. O. 26/54.

² Afr. Merchants til C. O. 8/12 1840, C. O. 267/162.

³ Afr. Merchants til C. O. 7/3 1843, hvori indlagt Bannermann til Hutton 18/12 1842, C. O. 96/2.

rigtigt, det ikke er sandt — hvis det skulde være saa, er vor Regering virkelig meget at dadle¹.

De engelske Købmænd gjorde sig dog unødigt Bekymring. Den danske Gesandt i London androg, da han fik Ordren til at tilbyde Englænderne Forterne, om Besked fra Danmark paa, hvad han skulde gøre, hvis Territorialsørgsmaalet blev berørt, og hvorledes det stod til med de franske Forhandlinger²; men han fik til Svar, at Rygtet om disse Forhandlinger var ganske ubegrundet³.

Som foran omtalt var Territorialsørgsmaalet oppe netop paa den Tid; men Englænderne gik kun saa vidt som til at fastslaa, at de ikke vilde anerkende eventuelle andre Magters Herredømme over det indre af Landet, hvis Forterne blev solgt. At man ikke selv vilde købe, blev meddelt Gesandten med et mundtligt Tillæg om, at Sagen først kunde genoptages, naar de engelske Købmænd androg om det⁴.

Trods Englands Afslag mente det danske Udenrigsdepartement alligevel ikke, det »under de forhaandenværende Omstændigheder« var tilraadeligt at indlede Forhandling med Frankrig⁵. Hvori disse Omstændigheder bestod, er ikke opklaret. Maaske er det en Hentydning til det gode personlige Forhold mellem Guizot og Aberdeen. Maaske er der ogsaa en Mulighed for, at Reventlow-Criminil virkelig har ment, hvad han sagde til Wynn i 1843⁶, og altsaa i det hele taget været en Modstander af Salg. Denne sidste Antagelse støttes af, at der i alt Fald ikke fra dansk Side blev rørt mere ved Sørgsmaalet om Salg af Guineakysten i hans Ministertid.

Tanken om et fransk Køb var dog ikke død hermed, hverken

¹ Maclean til Nicholls 13/7, 1843, C. O. 96/2.

² F. D. Reventlow til Reventlow-Criminil 25/4 1843 i Pakken 1804—48.

³ Koncept til Instruks til Gesandten i London 22/5 1843 i Pakken 1804—48.

⁴ Se Side 371.

⁵ DfuA. til GtK. 17/2 1844 i Pakken 1804—48.

⁶ Se Side 372.

i England eller Danmark. Rygter vedblev at svirre¹, og Næring fandt de deri, at Danmark i 1846 tillod Købmand Regis af Marseille at indrette et Faktori ved Christiansborg. Hensigten fra fransk Side hermed var at føje en tredje Station til de to, der allerede var i Grand Bassam og Assini², og Englændernes Interesse gav sig da ogsaa stadig Udtryk. Winniett paastod i 1847, at Prinsen af Joinville ved sit Besøg i 1843 henvendte megen Opmærksomhed paa de danske Pladser, og han tilføjede, at Frankrig »har mange Midler til og velkendte Anlæg for at ærgre os i vore koloniale Besiddelser ... det vilde blive dyrere at have Frankrig der end at købe det hele«³. Et andet Sted hedder det, at den engelske Note af 1843 var en Følge af Efterretningen om, at Danmark var ved at sælge Etablissementerne til Frankrig⁴. Endelig siger en af Londonkøbmændene i 1849: »For omkring tre Aar siden fandt jeg, at de [Danskerne] laa i Forhandlinger med Frankrig, og jeg paapegede da en Vanskelighed for Lord Aberdeen, som jeg tror standsede Traktaten den Gang«⁵.

Antagelig hentydes der hermed til Begivenhederne i 1843. Forhandlinger omkring 1846 har det ikke været muligt at finde Vidnesbyrd om⁶. Først da Danmark i 1848 igen forgæves havde tilbudt England Besiddelserne, begyndte man paany at overveje en Henvendelse til Frankrig, og Finansministeriet var stemt derfor, fordi det mente, at Franskmændene havde Brug for frie Negre til Markarbejde paa deres vestindiske Øer⁷. Om Forløbet af Henvendelsen er det imidlertid ikke lykkedes at

¹ Saaledes G. J. 243/1846.

² Note fra den franske Gesandt i København 7/8 1846 og Gtk. til DfuA. 4/10 1846 i Pakken 1804—48. — G. J. 375 og 410/1846, 596/1848.

³ Winniett til C. O. 31/12 1847, C. O. 96/11.

⁴ Fitzpatrick til C. O. 10/8 1849, C. O. 96/15.

⁵ Forster til C. O. 30/4 1849, C. O. 96/17. Forster mente ogsaa, Belgien vilde købe.

⁶ Naar Finansdeputationen i 1846 skrev til Gtk. (G. J. 299/1846), at de indledede Forhandlinger om Besiddelsernes Afhændelse ikke havde ledet til noget Resultat, maa det antages at have hentydet til Tilbudet til England i 1843.

⁷ Guineisk Copibog 7/7 1848, Rigsark.

finde anden Oplysning, end at Udenrigsministeriet endnu ved Aarets Udgang ventede paa Frankrigs Svar¹. Finansministeriet tabte i alt Fald Taalmodigheden, og derpaa indlod man sig igen i Forhandling med England.

Hvorvidt Frankrig selv virkelig har tænkt alvorligt paa at købe de danske Forter, vides ikke. Der var jo herreløst Territorium nok at tage af og Steder, hvor man ikke risikerede at komme i Klammeri med europæiske Magter. Til en vis Grad har Venskabet mellem Guizot og Aberdeen nok spillet en Rolle, og senere har Revolutionen givet Frankrig andet at tænke paa; men som Stephen's Paategning 1843 viser, har Frygten for Frankrig allerede ved den Tid gjort Koloniministeriet stemt for Erhvervelsen, og det har saa blot ventet paa en gunstig Lejlighed til at faa den nødvendige Pengebevilling².

VII. Salgsplaner og Salgsforhandlinger.

De første Planer om Salg af Danmarks indiske og afrikanske Besiddelser ligger langt tilbage i Tiden.

Ved Slavehandelens Afskaffelse var det klart, at Guineaforternes Værdi blev forringet betydeligt, og allerede i 1796 resolverede Kongen, at de vigtigste af dem skulde nedlægges, en Beslutning, der dog atter blev stillet i Bero 1799³. Som nævnt opretholdtes efter 1816 kun Christiansborg som Fæstning.

I 1805 foreslog Guvernør Johan P. D. Wriesberg, der forud 1800—03 uden Held havde forsøgt at indrette en dansk Handelsstation paa en Ø ved Bimbia inderst i Guineabugten⁴, at man skulde tilbytte sig de portugisiske Øer Principe og S. Thomé i

¹ G. J. 584/1848 og 655/1849.

² Overfor Finansstyrelsen fremhævedes Faren for, at andre skulde købe, selvfølgelig direkte i 1849 (Trevelyan til Merivale ¹/₁₂ 1849, C. O. 96/17; Br. & For. St. P. 1849—50, pp. 62 ff.).

³ G. J. 41/1799.

⁴ G. J. 73 og 85/1800, 95/1801, 468/1804. — Akter i den S. 352, Note 1 nævnte Pakke 1775—1809.

Guineabugten for nogle af Forterne¹, og efter 1814 var det virkelig paa Tale at bytte i det mindste Principe med nogle Forter. J. Wriesbergs Broder, Kaptajn Philip Wilh. Wriesberg undersøgte Øen; men Portugiserne tabte Interessen for Sagen, da Englænderne tvang dem til en Traktat om Slavehandelens Ophevelse². Bytteplanen vakte Uro hos Englænderne, fordi de mente, at Portugiserne kun for Slavehandelens Skyld vilde opgive Øen, der var af stor Betydning for Skibsfarten ved altid at kunne levere frisk Proviant og Vand³.

I 1818 gjorde den danske Regering et mislykket Forsøg paa at afsætte de afrikanske Besiddelser til De forenede Stater, som søgte et Sted for frigivne Slaver og Mulatter⁴. De amerikanske Bestræbelser resulterede i Liberias Oprettelse 1822.

Endelig tilbød Sverige i 1820'erne at bortbytte den vestindiske Ø St. Barthélémy for de danske Guineaforter, som derefter skulde bruges til Deportationssted for Forbrydere; men den danske Regering vilde ikke gaa ind derpaa⁵. St. Barthélémy blev 1877 solgt til Frankrig. Hele denne Række af Planer om en Afhændelse af Guineaforterne var altsaa blevet til intet.

Med de ostindiske Besiddelser var det gaaet paa lignende Maade. Straks efter Krigen med England stod det klart for den danske Regering, at det var til ingen Nytte at beholde dem. Udenrigsminister Rosenkrantz talte derom med Marquess Londonderry paa Wienerkongressen 1815⁶, og i 1816 indgav St. A. Bille et Forslag om Afhændelse⁷; men først 1821 instruerede den danske Regering Gesandten i London derom, og først 1824 kom det til en Forhandling, som imidlertid blev afbrudt fra

¹ G. J. 728/1806.

² Akter herom i Pakken 1804—48, Sagen stod paa 1814—23.

³ The Governor & Council of Cape Coast Castle til Afr. Merchants 22/2 1816, C. O. 267/54.

⁴ Akter i Pakken 1804—48.

⁵ Dansk biografisk Leksikon IX, p. 410.

⁶ Instruks til Moltke 22/2 1821 i Pakken Trankebar 1800—46.

⁷ Nævnes paa en Liste over Dokumenter i Pakken Trankebar 1800—46.

dansk Side i 1827, formelt ved at Gesandten i London forlangte den meget høje Pris af £ 200.000 for Besiddelserne¹.

Aarsagen til denne Afbrydelse var, at Frederik VI i 1826 forandrede Opfattelse². Forkastelsen af det svenske Tilbud om St. Barthélémy staar muligvis i Forbindelse hermed. Maaske har Kongen syntes, der blev budt for lavt for Herlighederne; maaske har den gamle Monark, i hvis Tid Norge var gaaet tabt, alligevel ikke villet formindske sin Fædrenearv yderligere. Vist er, at i Resten af hans Levetid blev Afhændelse ikke mere nævnet med et Ord.

Anderledes, saasnart Christian VIII kom paa Tronen. Den nye Konge lagde Vægt paa at faa bedre Orden i Finanserne, og han resolverede derfor den 2. Nov. 1840, at hvis der kom en Lejlighed dertil, skulde baade de ostindiske og de guineiske Etablissementer afhændes³.

Den engelske Gesandt Wynn berettede hurtigt til London herom, idet han tilføjede, at Danskerne helst byttede Besiddelserne med den engelsk-vestindiske Ø Tortola, der ligger meget nær St. Jan, og hvortil danske Slaver ofte flygtede. Koloniministeren John Russell gav imidlertid denne Efterretning følgende Paategning: »Jeg vilde sandelig ikke bytte Tortola for dette«, og med Hensyn til Guinea blev der fra den engelske Regerings Side kun gjort det, at Dr. Madden fik Ordre til at undersøge, hvad Forterne vel kunde være værd. Spørgsmaalet om Indien blev derimod overladt til det ostindiske Kompagni⁴, der lod det gaa videre til den indiske Generalguvernør⁵. Forhandlin-

¹ Kgl. Res. om Salget 17/8 1821, Instruks til Moltke 23/8 1821 og Indberetninger fra Moltke 12/11 1824, 24/7 og 24/10 1827 i Pakken Trankebar 1800—46. — Akter i Pakken London III.

² Instrukser til Moltke 16/8 1826 og 13/4 1827 i Pakken Trankebar 1800—46.

³ Guineisk Resolutionsprotokol 1816—50, Rigsark.

⁴ Wynn til F. O. 31/4 1841, sendt til C. O. 13/2 1841 og til John Hobhouse, Director of the Board of the East India Company, 27/2 1841; Russell's Paategning er dateret 16/2 1841, C. O. 267/167.

⁵ Board til the Governor-General in Council 3/4 1841, Secret Despatches, vol. 7, 1840—42, Board's Records, India Office.

gerne blev derefter ført særskilt for Indien, og skønt nogen Forhaling fandt Sted, blev Salget dog afsluttet, længe før det kom til alvorlige Forhandlinger om Guineakysten.

Emnet for Forhandlingerne om de *indiske Besiddelser* blev først og fremmest Købesummens Størrelse. Danmark ventede paa Forhaand, at Englænderne vilde give den højeste Pris, dels fordi de som Ejere af det omliggende Territorium uden større Udgift kunde tage Enklaverne ind under deres Administration, dels fordi de ved Overtagelsen kunde spare den aarlige Afgift til Trankebars Guvernement for Saltmonopolet. Ligeledes vidste man, at den engelske Generalguvernør gentagne Gange havde forhørt sig, om Danmark var tilbøjelig til at sælge¹, og endelig modtog man i Sommeren 1841 Forespørgsler fra et Calcutta-firma om Frederiknagore².

Forhandlingerne blev derfor fra dansk Side aabnet ikke blot med London, men ogsaa med Calcutta. Som Danmarks befuldmægtigede i Indien udnævntes Guvernør P. Hansen. Dette var et meget heldigt Valg, baade fordi han stod paa fortrolig Fod med Englænderne, og fordi han var en dreven Forretningsmand, der forstod at fremhæve Fordelene ved Salgsobjektet. Ifølge Fuldmagt af 30. Sept. 1841 maatte han slutte Traktat om Salg for 1 Mill. Rdlr. paa Betingelse af Kongens Approbation³. Overfor den danske Regering hævdede han for en Sikkerheds Skyld, at det hele var meget mindre værd — han vilde ikke selv give mere end det halve⁴. Overfor Englænderne forstod han ganske anderledes at paapege Besiddelsernes Værdi. Da han aabnede Forhandlingerne, forlangte han ingen bestemt Sum. I Stedet foreslog han, at Prisen skulde bestemmes paa Grundlag af den aarlige Indkomst, Distrikterne gav, med et

¹ DfuA. til Lowzow, GtK., 11/9 1841 i Pakken Trankebar 1800—46.

² G. A. v. Deurs til DfuA. 30/9 1841 i Pakken Trankebar 1800—46. — Garlieb til P. Hansen 16/10 1841 i P. H. Saml. Pakken Vestindien II.

³ Kgl. Resolution 28/9 1841 i Pakken Trankebar 1800—46. — Fuldmagten samt Instruks fra GtK. 9/10 1841 i P. H. Saml. Pakken Vestindien II.

⁴ Allerunderdanigst Indberetning fra GtK. 2/8 1842 i Pakken Trankebar 1800—46.

Tillæg for Fortet Dansborg i Trankebar, for de offentlige Bygninger og for alle øvrige Rettigheder. Om Pension til afgaaende Funktionærer kunde der forhandles. Hertil føjede han efter Ordre hjemmefra Ønsket om, at danske Undersaatters Handelsrettigheder i Fremtiden skulde udtrykkeligt fastsættes i Traktaten, og Forhandlingerne fremskyndes det mest mulige¹.

Englænderne havde allerede taget sig ivrigt af Sagen. De havde med Flid undersøgt, hvad de danske Pladser havde indbragt under de engelske Besættelser 1801—02 og 1808—15; man kunde dog ikke bruge Resultatet, der viste et stort Underskud, fordi Englænderne elskværdigt havde lønnet baade de danske Civilembdsmænd og deres egne Folk². Nu gav P. Hansen dem en Oversigt over de Afgifter, Danskerne havde faaet ind, hvortil han bemærkede, at der var ringe Forskel paa dansk og engelsk Opkrævningssystem, og at større Afgifter godt kunde hæves. Iberegnet Saltafgiften beløb den aarlige Indtægt sig til ca. 55.000 Kompagnirupier (1 Kompagnirupie = 0,9 Rdl.). Trankebar gav 25.000, Frederiknagore 17.000 og Saltafgiften 16.000. Til 5 % udgjorde dette Renten af 1.100.000 Kompagnirupier eller 11 Lak Rupier³. Hvis der hertil kunde opnaas et Tillæg for Fort etc., var P. Hansen altsaa sikker paa at faa den ønskede Sum.

Saa let gik det dog ikke. Den indiske Regering mente, at naar der nu gik noget fra til Administration, kunde 10 Lak være en passende Betaling⁴. Englænderne lod derpaa deres Collector i Tanjore, Kindersley, undersøge Trankebars Forhold. Rigtignok syntes P. Hansens Indkomstangivelse ham lav, og han fandt, at der nylig var sket Fremgang i Agerbruget i Byens Omegn; men han mente ikke, de danske Bygninger kunde faa

¹ P. Hansen til Earl Auckland 17/1 1842, Collection 97.802 A. — Svar fra the Secret Department of Fort William, Calcutta, til P. Hansen 24/1 1842 i P. H. Saml. Pakken Vestindien II.

² The Accountant General til the Secretary of the Government of India 15/6 1841 og the Accountant General of Fort St. George, Madras, til the Secretary of the Government of India 26/10 1841, Collection 97.802 A.

³ P. Hansen til Earl Auckland 7/2 1842, Collection 97.802 A.

⁴ Despatch No. 17, 19/2 1842, Collection 97.802 A.

nogen Værdi for Englænderne¹. De holdt derfor fast paa de 10 Lak, endda med den Bemærkning, at de ikke regnede strengt efter Forrentningen². P. Hansen maatte altsaa opgive at faa noget for Bygningerne og i Stedet forlange en fast Sum. For en Sikkerheds Skyld forlangte han nu 12½ Lak, men lod dog Kindersley forstaa, at 11½ Lak gik an³.

Overfor dette Forlangende var der ingen Enighed i den indiske Regering. Regeringsraadet i Calcutta var aabenbart stemt for at give de 12½ Lak; men Generalguvernøren, der langt om længe havde faaet Fuldmagt til at forhandle⁴, vilde ikke, og Sagen blev derfor sendt til Europa til Afgørelse⁵.

Herved gik Forhandlingerne indtil videre ganske i Staa, uden at man med Sikkerhed ved Aarsagen. Antagelig laa Skylden hos Generalguvernøren, Lord Ellenborough, der i 1842 havde afløst Lord Auckland, under hvem Forhandlingerne var begyndt. Ellenborough voldte det engelsk-ostindiske Kompagni det største Besvær, indtil han i 1844 blev kaldt hjem og afløst. Sandsynligvis tog han Erhvervelsen af de danske Etablissementer paa samme nonchalante Maade som alt andet. I et Brev siger han ud fra den Antagelse, at Bygningerne var i daarlig

¹ Kindersley til Fort St. George, Madras, 22/11 1842, Enclosures to Secret Letters from India, vol. 93, 1843, No. 4, India Office.

² The President in Council til P. Hansen 4/1 1843, Collection 97.802 A.

³ P. Hansen til the President in Council 6/2 1843 og Kindersley til Ft. St. George 27/1 1843, Collection 97.802 A.

⁴ P. Hansen havde klaget til Danmark over, at Generalguvernøren manglede Fuldmagt, og der blev i den Anledning foretaget diplomatisk Henvendelse til London (Gtek. til DfuA. 2/4 1842 og Instruks til Gesandten Reventlow 9/4 1842 i Pakken Trankebar 1800—46. — Board of Directors til the Governor-General in Council 1/7 1842, Secret Despatches 1842—43, vol. 8, Board's Records, India Office).

⁵ Government of India til the Secret Committee of the Court of Directors, London, 8/8 1843, No. 15, Collection 97.802 A. — The Officiating Secretary to the Government of India til the Secretary to the Government of India with the Governor-General 5/4 1843 med Svar 17/4 1843, Enclosures to No. 15, 8/8 1843, Secret Letters from India, vol. 92, 1843. — The Secret Department of Ft. William til P. Hansen 2/8 1843 i P. H. Saml. Pakken Vestindien II.

Stand, at fra en Købesum paa 10 Lak skulde drages »Om-kostningerne ved Bygningerne, deres Reparation og Vedligeholdelse«¹. Tilsyneladende har han slet ikke sat sig ind i Forholdene.

Fra dansk Side havde man netop ventet sig noget af en ny Generalguvernør. Da P. Hansen berettede, at Auckland og hans Folk kun vilde give 10 Lak, besluttede man at vente paa Efterfølgeren, og Kongen resolverede, at man skulde staa fast ved Kravet om 1 Mill. Rdlr.²; men da der nu indløb Klager fra P. Hansen over »de jævnlige Forandringer i det engelske Regeringspersonale i Indien og de deraf fluktuerende Anskuelser«, resolveredes, at man skulde slaa til for de 10 Lak³. Man skulde alt-saa vente, at Sagen derefter var gaaet i Orden.

Tværtimod hengik adskillige Maaneder, og først da Sir Henry Hardinge havde afløst Lord Ellenborough som Generalguvernør, kom det atter til Forhandling. P. Hansen havde paa det Tids-punkt tabt Taalmodigheden og foreslog en fornyet Henvendelse til Kompagniet i London; for som det stod, kunde Danmark jo ikke begynde Forhandling med andre Magter, og Privatfolk i Besiddelserne led under de usikre Fremtidsudsigter⁴. Hardinge tog sig straks af Sagen, idet han mente det forsvarligt at handle paa Grundlag af den tidligere Fuldmagt⁵. P. Hansen fremkom derefter med et Traktatudkast, baseret paa de Instruktioner, han havde faaet hjemmefra⁶, og efter at der var foretaget nogle

¹ The Secretary to the Government of India with the Governor-General, Agra, til the Officiating Secretary to the Government of India, Calcutta, 15/11 1842, Collection 97.802 A.

² Indstilling fra DfuA. til Kongen 18/8 1842 med Paategning i Pakken Trankebar 1800—46.

³ Kopi af Forestillingen 21/12 1843 og Skr. fra GtK. til DfuA. 23/12 1843 i Pakken Trankebar 1800—46.

⁴ P. Hansen til H. Hardinge 28/8 1844, Collection 97.802 A.

⁵ The Secretary to the Government of India til P. Hansen 7/9 1844 i Collection 97.802 A og i P. H. Saml. Pakken Vestindien II.

⁶ P. Hansen til H. Hardinge 23/9 1844, Collection 97.802 A. — Instruktioner fra GtK. til P. Hansen 23/12 1843 og 23/2 1844 (if. kgl. Res. 22/12 1843 og 21/2 1844) i P. H. Saml. Pakken Vestindien II.

Ændringer, blev Traktaten undertegnet den 22. Febr. 1845 i Calcutta og sendt hjem til Ratificering¹.

Dens Bestemmelser gik ud paa, at Danmark afstod sine Besiddelser paa det indiske Fastland til det engelsk-ostindiske Kompagni for 12¹/₂ Lak Kompagnirupier (£ 125.000, 1.125.000 Rdlr.). Englænderne skulde betale de aarlige Afgifter til de indfødte Myndigheder (ca. 4000 Kompagnirupier til Rajahen af Tanjore og ca. 1800 Kompagnirupier til Zemindaren af Sewraphully), og Danskerne skulde betale alle Pensioner. Fæstning og Bygninger overdroges uden Vederlag. Beskyttelse og tidligere Rettigheder sikredes Indbyggerne. Retssager, som var afgjort efter dansk Lov, maatte ikke indankes paany for at blive paakendt efter engelsk Lov. Det blev udtrykkeligt fastslaaet, at Traktaten ikke bevirkede nogen Forandring i danske Undersaatters Ret til at handle paa indiske Havne, og den danske Mission og Serampore Kollegium skulde uforstyrret fortsætte deres Arbejde. Ratifikationerne skulde være udvekslet inden 6 Mdr. i Calcutta².

P. Hansen havde foreslaaet en Paragraf, der udtrykkelig undtog Nikobarøerne fra Salget; men den blev udeladt. Ligeledes paastod de engelske Jurister, at Paragraffen om Indbyggernes Rettigheder var overflødig; men her fik P. Hansen sin Vilje. Angaaende den danske Handel havde han foreslaaet, at den i Fremtiden ikke skulde være hverken mindre begunstiget eller mere indskrænket end nogen anden fremmed Nations Handel, heller ikke mere indskrænket, end den var blevet, hvis Danmark havde beholdt Etablissementerne. Dette kunde man naturligvis ikke faa Englænderne med til³.

Kongen af Danmark ratificerede Traktaten den 30. Maj 1845, det engelske Kompagni den 2. Juli 1845, Kompagniet med de

¹ Skr. til Secret Committee No. 20, ⁷/₈, 1845, Collection 97.802 A. — Ostindisk Journal 941/1845, Rigsark.

² Traktaten er (med mange Fejl i den danske Tekst) trykt i: A Collection of Treaties ... Relating to India and Neighbouring Countries, Compiled by C. A. Aitchison, vol. I, 4. Edit., Calcutta 1909, pp. 250—54.

³ Akter vedr. Traktatens Afslutning og Traktatens Tekst i Enclosures in Letter to Secret Committee No. 20, ⁷/₈, 1845, Collection 97.802 A.

Ord: »Vi har opnaaet megen Tilfredshed ved Afslutningen af denne Traktat«¹. I England drøftedes, hvorvidt Kronen eller Kompagniet skulde ratificere; men Udenrigsministeriet mente, at naar Kronen ikke havde givet Fuldmagt til Forhandlingerne, kunde den heller ikke ratificere²; formelt angik Købet altsaa slet ikke den britiske Regering.

Ratifikationerne blev udvekslet i Calcutta den 6. Okt. 1845, og Købesummen betalt med Veksler paa London. Serampore blev overdraget af L. S. Lindhard til de engelske Kommissærer Harvey og Bayley den 10. Okt. 1845, Trankebar af P. Hansen til Kommissærerne Montgomery og Levin den 7. Nov. 1845³. Senere blev den danske Mission i Trankebar overgivet til Missionsselskabet i Dresden, og Zionskirken i Trankebar blev overladt til den engelske Regering mod, at den skulde vedligeholdes⁴.

Korvetten »Galathea« under Kaptajn Steen Andersen Bille var af den danske Regering blevet udsendt for at foretage Overdragelsen. Den naaede dog først Trankebar den 10. Okt., og St. Bille kom altsaa for sent til at overlevere Frederiknagore. Trankebars Overdragelse kom han heller ikke til at overvære, idet han nemlig havde faaet paalagt at foretage en Undersøgelse af Nikobarøerne og Mulighederne for at kolonisere dem, hvorfor han maatte skynde sig af Sted⁵. Resultatet af denne Undersøgelse blev, at Danskerne 1848 forlod Øerne. I Januar samme Aar blev P. Hansen sendt til England for at afsætte dem; men Englænderne vilde intet give for dem, og 1868—69, da der blev klaget over Sørøveri ved Øerne, afstod Danmark

¹ Despatch No. 24, 2/7 1845, India & Bengal Despatches, vol. 45, 1845, India Office.

² Skr. 24/8 1845, Letters from Board, vol. 14 (1843—46), India Office.

³ Akter i Collection 101.479, Board's Collections 1845—46, vol. 2135, India Office, og i P. H. Saml. Pakken Vestindien II, hvori ogsaa findes Akter om Pensionsvæsenets Ordning.

⁴ Resolutioner om Ordningen af Kirke, Mission, Pensioner og Fattigkasse i Ussings Reskripter 27/1 og 5/10 1847, 4/8 og 18/11 1848.

⁵ Steen Bille: Beretning om Corvetten Galathea's Reise omkring Jorden 1845, 46, 47, I/II, 1849.

uden Vederlag denne sin sidste asiatiske Besiddelse til England¹.

Efter Overdragelsen har Serampore oplevet en god Fremgang (1921: 33.000 Indb.), hvorimod Trankebar er sunket ned til at blive en ringe Fiskerby. Montgomery, der fandt Trankebars Bygninger i udmærket Stand², foreslog, at Distriktets Collector skulde flytte fra Negapatam til Trankebar; men Negapatams Købmænd androg om at beholde ham, og der blev intet af Forslaget³.

Som tidligere omtalt var *Guineaforterne* to Gange forgæves bleven tilbudt England. Ved Tilbudet i 1843⁴ fantaserede Danskerne om at forlange £ 285.000, »fornemmelig med Hensyn til den betydelige Kyststrækning ved Floden Rio Volta og det for Kolonialprodukters Dyrkning passende Indland«⁵. Hvis man virkelig har nævnet denne Sum for Englænderne, er det begribeligt, de ikke accepterede. Naar dertil kom, at Reventlow-Criminil som omtalt maaske slet ikke var stemt for Salget, maatte Forhandlingerne gaa i Staa, og den 30. Juli 1844 bifaldt Kongen, at man hverken underhandlede om Salg, paatænkte Overdragelse eller opgav Besiddelserne, og ligeledes at Spørgsmaalet, om man skulde lade en fremmed Magt okkupere Terrænet Øst for Volta, blev stillet i Bero⁶.

¹ Akter i P. H. Saml. Pakken Nicobarøerne og i Pakken: Korvetten Galatheas Expedition og Nicobarøernes Afhændelse 1845—69 i Kommercekollegiets Arkiv, Rigsark.

² Report of the Commissioners ²⁸/₁₁ 1845, enclosed in Secret Letters No. 3, ²¹/₄ 1846, Madras Letters 1838—46, vol. 7, India Office.

³ Montgomery, Collector of Tanjore, til the Chief Secretary of the Government of Ft. St. George ¹³/₁ 1846, Collection 119.426, Board's Collections 1848—49, vol. 2309, India Office.

⁴ Se Side 393.

⁵ DfuA. til Gesandten i London, Reventlow, ²¹/₆ 1843 i Pakken 1804—48

⁶ Guineisk Resolutionsprotokol 1816—50, Rigsark. — G. J. 650/1844. — Anledning til Resolutionen var en indgaaende Forespørgsel fra Carstensen med en Fremstilling af Problemerne ved Opretholdelsen af Etablissementerne (G. J. 646/1844).

Herved blev det i nogle Aar. Allerede i 1842 skal Carstensen imidlertid have ladet forlyde, at der forlangtes £ 40.000¹, og denne Sum har han aabenbart nævnet igen, da han (maaske udenom Reventlow-Criminil) med Kongens Tilladelse i 1847 paa egen Haand korresponderede med Guvernør Winniett om Salg² og derved opnaaede at faa denne til at anbefale Købet som meget fordelagtigt. Heller ikke dette Forslag fandt dog den engelske Regerings Billigelse. Koloniministeren skrev paa Winnietts Anbefalingsskrivelse: »Den formodede Købesum for dem gør det ganske udelukket blot at tænke paa Køb ... Hendes Majestæts Regering er ikke beredt paa at tage noget saadant Forslag under Overvejelse³. Danmark opnaaede altsaa intet ad denne Vej.

I 1848 gik den gamle danske Regering af, og den nye Regering var i højeste Grad interesseret i Finansernes Forbedring. Allerede den 3. April fik man kongelig Resolution for, at Forterne for anden Gang skulde tilbydes England ad officiel Vej, denne Gang for £ 30.000; men som det er berørt i det foregaaende, blev ogsaa denne Henvendelse resultatløs⁴.

Nogen Tid derpaa gik hen med Spørgsmaalet om et fransk Køb; men samtidig forsøgte Guvernør Carstensen ad privat Vej at nærme sig England. I Okt. 1848 skrev han til de interesserede Købmænd i London, om de eventuelt for en Aarrække vilde leje en Del af de danske Bygninger paa Guineakysten, hvis Danmark indskrænkede sit Vagtmandskab der til nogle faa Mand paa hvert Fort til at hejse Flaget. Købmændene greb ivrigt denne Lejlighed og lod Sagen gaa til Regeringen med den Bemærkning, at den aarlige Udgift kun vilde beløbe sig til

¹ Bannermann til Hutton 19/12 1842, C. O. 96/2.

² G. J. 457/1848.

³ Winniett til C. O. 31/12 1847 med Paategning, C. O. 96/11.

⁴ Se Side 396. — Resolution 3/4 1848, Guineisk Resolutionsprotokol 1816—50. — Kopi af Forestilling med Resolution 3/4 1848 og DfuA. til Handelsministeriet 4/6 1848 i Guineiske Journalsager 310/1891. — G. J. 458 og 475/1848.

£ 5—600¹. Forslaget fik Palmerston til at tilbyde at begynde Forhandling om Købet; men Koloniministeren Grey fandt stadig, at Omkostningerne vilde blive for store². Altsaa glippede ogsaa denne Udvej.

Det endte da med, at den danske Regering paa Finansministeriets Foranledning³ besluttede, at man skulde forsøge endnu en Gang, idet man nu vilde forlange Godtgørelse alene for selve Forterne som Bygninger betragtet og ikke for Højhedsretten. Hermed opgav man altsaa i Virkeligheden Kravet om Højhedsretten til det udstrakte Territorium. Man henvendte sig dels gennem Gesandten, Reventlow, og dels gennem den danske Stats Bankforbindelse i London, Hambro, til Forster, der var den ledende blandt de Købmænd, som handlede paa Afrika, og tillige Parlamentsmedlem, og man gik nu saa vidt, at man kun forlangte £ 10.000. Intet Under, at Forster blev fyldt af Iver for, at England skulde sikre sig Forterne. I et Brev til Koloniministeriet hævdede han, at man her stod overfor det rene Røverkøb; selv om man var sig den snæversynede Opfattelse bevidst, som raadede baade i den engelske Finansstyrelse og hos en Del af Offentligheden i saadanne Sager, saa mente han dog, at Erhvervelsen var af en saadan Betydning for Landet, at Summen var en Bagatel. Han tilføjede: »Hvis Regeringen skulde forsmaa dem [Forterne], siger jeg rent ud, at jeg vilde føle mig bundet til at stille et Ændringsforslag, der, medens det befrier Danmark for Udgiften til deres Vedligeholdelse, i alle Tilfælde for Øjeblikket forhindrer dem i at falde i Hænderne paa en fremmed Magt, et Maal saa vigtigt med Hensyn til den fremtidige Skæbne for den Del af Afrika, at jeg hverken skal spare Umage eller privat Risiko for at opnaa det«⁴. Hermed fik den engelske Regering altsaa den attraaede Henvendelse fra Køb-

¹ Hutton til C. O. 7/11 1848, hvori indlagt Carstensen til Hutton 27/10 1848, C. O. 96/14. — Carstensen til Finansministeriet 28/10 og 20/11 1848 m. fl. Akter i Guineiske Journalsager 310/1891. — G. J. 579 og 584/1848.

² Eddisbury til Merrivale 1/12 1848 med Paategninger, C. O. 96/13.

³ G. J. 690/1849. — Guineisk Copiebog 22/2 1849, Rigsark.

⁴ Forster til C. O. 30/4 1849, C. O. 96/17.

mændene, og Grey tog nu Sagen under Overvejelse¹, medens Finansstyrelsen stadig var betænkelig².

Efter at have talt med Palmerston derom tilbød Gesandten Reventlow for tredje Gang officielt Besiddelserne i en Note af 7. Juli 1849, og baade Palmerston og Grey støttede nu Købet³. Efter at have indhentet Guvernør Winnietts Betænkning⁴ overvældede man Finansstyrelsen saadan med Argumenter⁵, at den gav efter, dog naturligvis paa Betingelse af Parlamentets Sanktion.

I Betragtning af, at man kunde komme til at vente længe paa Parlamentet, enedes man om, at Danmark ligesaa godt kunde overlevere Forterne straks; den afgørende Forhandling fandt Sted den 31. Dec. 1849 mellem Palmerston og Reventlow, og samme Dag blev en Traktat underskrevet, hvorefter Forterne Christiansborg, Augustaborg, Kongensten og Prinsensten med Kanoner og Lagre skulde overdrages til England for £ 10.000⁶. Underhusets Vedtagelse fandt Sted den 19. Juli 1850 efter en hed Diskussion mellem Cobden, Forster og Palmerston om Betydeligheden af Udvidelse af Kolonierne i de tropiske Egne og om Udgifter til saadanne Kolonier⁷. Ratifikationerne blev udvekslet i London den 11. Sept. 1850, og Købesummen betalt⁸.

Allerede da Traktaten blev underskrevet, var Guvernør Car-

¹ G. J. 753/1849, 21/8 1849.

² G. J. 793/1849, 22/8 1849.

³ Reventlow til F. O. 7/7 1849, C. O. 96/17. — G. J. 881/1849.

⁴ Skrivelser fra Winniett til C. O., C. O. 96/17; Br. & For. St. P. 1849—50, pp. 70 ff.

⁵ Trevelyan til Merrivale 12/12 1849, C. O. 96/17; Br. & For. St. P. 1849—50, pp. 72 f.

⁶ Forhandlingerne: C. O. 96/17 og 402/3. — Traktaten: F. O. 94/112. — Danske Akter i Guineiske Journalsager 310/1891. — G. J. 960, 965, 968 og 971/1849, 4 og 97/1850. — Traktaten er trykt i Parl. Pap., Accounts and Papers 1851, LVII, pp. 1 f.; Br. & For. St. P. 1849—50, pp. 75 f.; J. J. Crooks: Records Relating to the Gold Coast Settlements 1750—1874, Dublin 1923, p. 322, og i Kay Larsen: De Danske i Guinea, 1918, pp. 129 ff.

⁷ Hansard, 3 Series CXIII, 1850, pp. 37 ff. — Daily News 2/4 1850 indeholder et Angreb paa Købet.

⁸ F. O. til C. O. 14/9 1850, C. O. 96/2. — G. J. 108 og 109/1850.

stensen kommet til London, rede til at ledsage Guvernør Winniett til Kysten for at foretage Overleveringen. Straks efter Ankomsten til Guldkysten blev Fort Christiansborg overleveret den 6. Marts 1850. Derefter foretog man en Rejse rundt til de forskellige Forter og Negerbyer for at fuldføre de behørig Cereemonier. Da Carstensen var syg, maatte hans Assistent Schønning paatage sig en Del af Hvervet. Baade Winniett og Carstensen førte Dagbog, saa man kan faa et meget anskueligt Billede af det hele. Øst for Volta var Modtagelsen meget kølig; Augnaerne fik nok engelske Flag, men beholdt deres danske og portugisiske Flag. Ekspeditionen naaede ogsaa til Akvapims Hovedstad; men Akim blev ikke besøgt. Rejsen varede til den 21. Marts, og det danske Flag blev senest sænket den 30. Marts 1850 paa et lille Fæstningsværk Prøvesten tæt ved Christiansborg. Anstrengelserne tog overordentligt paa Deltagerne. Schønning døde kort efter, og Winniett inden Aarets Udgang; kun Carstensen slap med Livet.

Bagefter paatog den engelske Regering sig at yde nogen Understøttelse til Missionen og visse Pensionærer²; dog vilde den ikke overtage hele Pensioneringen af de indfødte, og endnu 1863 maatte den danske Statskasse udrede en Sum hertil³. Iøvrigt voldte Besiddelserne Englænderne store Bryderier i de første Aartier. De indfødte satte sig flere Gange kraftigt til Modværge, og først efter at Englænderne havde faaet Bugt med Ashanti, er Fremgangen rigtig begyndt. Til Gengæld er den engelske Guldskystkoloni nu en af de rigeste Egne i Vestafrika, og man faar nu derfra vigtige Mineralier, Palmeolie og Halvdelen af Verdens Kakaoforbrug.

Slutning.

Saavel i Indien som i Afrika blev de danske Besiddelser solgt, fordi de ikke betalte sig, fordi Rettighederne over dem tildels

¹ Winnietts Dagbog: C. O. 96/18; trykt i Parl. Pap., Accounts and Papers 1850, XXXVIII, pp. 3 ff. og i Br. & For. St. P. 1849—50, pp. 80 ff. — Carstensens Journal ligger i Guineiske Journalsager 311/1891.

² Treasury til C. O. 30/, 1850, C. O. 96/20.

³ G. J. 178/1851 og 304/1863.

var usikre, og fordi man begge Steder laa i et generende Nabo-skab til Englænderne. Alligevel maa Eftertiden bedømme Salgets Betimelighed noget forskelligt i de to Tilfælde.

De indiske Besiddelser var ganske smaa af Udstrækning og klemte inde, saa de ikke var i Stand til at holde sig oppe ved egen Hjælp og ikke havde videre Udsigt til at faa Betydning for dansk Handel. Dertil blev de godt betalt, ja, P. Hansen var endda saa heldig at faa en Del mere for dem, end Kongen forlangte. Renten af Købesummen lagt til den direkte aarlige Besparelse gav en Fordel paa henved 100.000 Rdlr. om Aaret, som kom Danmarks Finanser til Gode. Alt i alt kan Afhændelsen betegnes som baade forsvarlig og fornuftig, og for Englænderne faldt Erhvervelsen som en Selvfølge.

Noget anderledes med Guineakysten. Rigtignok havde det danske Monarki ikke i 1840'erne nogen Fordel af denne Besiddelse; men til Forskel fra Indien bød Kysten paa Fremtidsmuligheder. Vel var Territorialdiskussionen med England meget farlig; men alt tyder paa, at hvis Danmark havde sat noget ind paa at gøre sig til Herre over det Indre af Landet, havde en Ordning med England været mulig, saa i det mindste Akvapim var blevet dansk, og Vejen havde saa staaet aaben til yderligere Fremstød i det Indre. En anden Vanskelighed, som Danskerne gav op overfor, var det usunde Klima. Samtiden kunde ganske vist ikke vide, at Lægevidenskaben indenfor en overskuelig Fremtid skulde blive væbnet med Midler, der næsten ophævede dets Virkninger; men dels vinder man nu intet uden at vove; dels var der nær de danske Forter Bjerghøjder, som var forholdsvis sunde, og endelig kunde en Del Menneskeliv nok være blevet sparet, hvis man havde sat lidt ind paa at lære ny-ankomne at tage sig i Agt for Landets Fristelser. Skik og Brug derude gik nok nærmest i modsat Retning.

Den alvorligste Indvending mod Salget af Kysten bliver, at man fik for lidt for den. De engelske Købmænd vilde have givet meget mere. Danskerne formelig bønfuldt den engelske Regering om at købe, og det er ikke for meget sagt, at Overdragelsen nærmest blev til en Foræring.

Grunden hertil ligger naturligvis i, at en stor Del af den

engelske Nation overhovedet ikke ønskede koloniale Udvidelser. Erhvervelsen er for saa vidt et Eksempel paa, hvorledes et Verdensrige tvinges til Udvidelser for at holde Ro og Orden ved sine Grænser; men Købet fandt dog Sted efter de engelske Købmænds Ønske; de forstod at gøre deres Sag til Nationens. Danmarks Nød og engelsk Partikævl arbejdede sammen, da Prisen blev fastsat, ikke fair Vurdering. Tilfældet bliver saa meget mere grelt, som der omkring Guineaspørgsmaalet er forskellige Eksempler paa en nærgaaende Optræden fra engelsk Side, der kun kan forklares som en Følge af Stormagtens Overlegenhed overfor den lille Magt.

Medens begge Erhvervelser for England kun var Smaabegivenheder i det britiske Verdensriges Vækst, blev de for Danmark et væsentligt Skridt henimod Opgivelsen af alle tropiske Kolonier. Vel var de vestindiske Øer tilbage; men snart gav ogsaa de Underskud, og til sidst blev de solgt. Det danske Rige har ved disse Afhændelser i høj Grad formindsket Mulighederne for at klare sin Forsyning med Varer ved egen Hjælp. Især Guineabesiddelsen kunde paa Grund af sin betydelige Udstrækning være blevet værdifuld. Vel havde Bibeholdelsen kostet Ofre og Udgift, og maaske var der blevet Vanskeligheder i 1880'erne, da Tyskerne kom til Togoland; men Danmark kan nu kun beklage, at dette rige Land i et vanskeligt Øjeblik blev solgt for næsten intet.

Hovedgrunden til, at England i det hele taget lod sig overtale til at modtage de danske Etablissementer, synes at have været Frygten for, at andre Magter skulde komme i Besiddelse af dem. Paa samme Vis er det blevet antydnet, at De forenede Stater købte de vestindiske Øer af Frygt for Tyskland. Hvor meget eller hvor lidt der nu er herom, saa tyder adskilligt dog i Retning af, at naar Smaamagterne har vanskeligt ved at bevare deres Kolonier, saa skyldes dette især, at den ene Stormagt frygter, den anden skal erhverve dem.
